
NOTAT 2012-17

Grensehandel

– utvikling, årsaker og virkning

ANNA BIRGITTE
MILFORD

ARILD
SPISSØY

IVAR
PETTERSEN

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

NILF utgir en rekke publikasjoner

Årlig utkommer:

- «Driftsgranskingar i jord- og skogbruk»
- «Handbok for driftsplanlegging»
- «Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk».
- «Mat og industri. Status og utvikling i norsk matindustri».

Resultater fra forskning og utredninger utgis i tre serier:

- «NILF-rapport» – en serie for publisering av forskningsrapporter og resultater fra større utredninger
- «Notat» – en serie for publisering av arbeidsnotater, delrapporter, foredrag m.m. samt sluttrapporter fra mindre prosjekter.
- «Discussion paper» – en serie for publisering av foreløpige resultater (bare internettpublisering).

NILF gir også ut:

- «Kontoplan for landbruksregnskap tilpasset NS 4102»
- Regionale dekningsbidragskalkylar.

NILF er sekretariat for Budsjettnemnda for jordbruket som årlig gir ut:

- «Totalkalkylen for jordbruket» (Jordbrukets totalregnskap og budsjett)
- «Referansebruksberegninger»
- «Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken»
- «Volum- og prisindeksar for jordbruket» som ligger på:
<http://www.nilf.no/PolitikkOkonomi/Nn/VolumPrisIndeksar.shtml>

NOTAT 2012 - 17

Grensehandel

– utvikling, årsaker og virkning

Anna Birgitte Milford

Arild Spissøy

Ivar Pettersen

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Agnar Hegrenes
Tittel	Grensehandel – utvikling, årsaker og virkning
Forfattere	Anna Birgitte Milford, Arild Spissøy, Ivar Pettersen
Prosjekt	Grensehandel – og smugling: Status, utfordringer og tiltak (E109)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2012
Antall sider	57
ISBN	978-82-7077-836-2
ISSN	0805-9691
Emneord	grensehandel, smugling, tax-free handel, særavgifter

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitik, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Det har i de senere år vært en betydelig økning i nordmenns grensehandel, særlig i Sverige. Denne grensehandelen får konsekvenser både i form av tapte arbeidsplasser i Norge, reduserte avgiftsinntekter til staten, og økte CO₂-utslipp. På grunnlag av dette har NILF fått i oppdrag å lage et notat som tydelig beskriver utviklingen i grensehandelen, dens konsekvenser og årsaker. Notatet er finansiert av Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (NNN), Dagligvareleverandørene forening (DLF), Norsk Landbrukssamvirke, Vin og brennevinleverandørene forening (VBF), Bryggeri og drikkevareforeningen og Handel og Kontor i Norge.

Notatet er basert på en rekke kilder og tidligere innsamlet datamateriale. Disse har blitt brukt til å foreta de beregningene som er gjort i notatet. Anna Birgitte Milford og Arild Spissøy har skrevet notatet. Ivar Pettersen har skrevet delkapittel 5.1. Agnar Hegrenes har kommet med verdifulle tilbakemeldinger, og Berit Grimsrud har ferdigstilt notatet for publisering.

Oslo 15. oktober 2012

Ivar Pettersen
Direktør

Innhold

	Side
1 SAMMENDRAG.....	1
2 INNLEDNING.....	3
3 OMFANG OG PRODUKTSAMMENSETNING AV GRENSEHANDEL.....	5
3.1 Hva er grensehandel?.....	5
3.2 Rammebetingelser for grensehandel og avgiftsfri handel.....	6
3.3 Hvor mye brukes på grensehandel, og hvor ofte handles det?.....	7
3.4 Hvor går grensehandelsturen?.....	7
3.5 Utvikling i grensehandel.....	8
3.6 Produktsammensetning grensehandel.....	10
3.6.1 Matvarer.....	11
3.6.2 Alkoholsalg.....	12
3.6.3 Utvikling i opprinnelsesland for tobakk konsumert i Norge.....	15
3.6.4 Tax-free handel.....	16
3.6.5 Nordmenns kjøp av alkohol og tobakk i utlandet, sammenlagt.....	17
3.7 Oppsummering omfang og produktsammensetning.....	17
4 SMUGLING.....	19
4.1 Utvikling i smugling.....	19
4.2 Markedet for smuglervarer.....	20
4.3 Oppsummering smugling.....	21
5 KONSEKVENSER AV ØKT GRENSEHANDEL OG SMUGLING.....	23
5.1 Sysselsetting.....	23
5.2 Avgiftstap.....	25
5.2.1 Avgiftstap som konsekvens av tax-free handel.....	25
5.2.2 Avgiftstap fra grensehandel.....	26
5.3 Miljøkostnader.....	26
5.4 Oppsummering konsekvenser av grensehandel.....	27
6 ÅRSAKER TIL GRENSEHANDEL.....	29
6.1 Hvem er grensehandleren?.....	29
6.1.1 Hvor kommer grensehandleren fra?.....	29
6.1.2 Andre karakteristikker.....	30
6.2 Motivasjon for grensehandel.....	30
6.2.1 Prisforskjeller.....	31
6.2.2 Påvirkning fra konjunktorendringer?.....	37
6.2.3 Attraktive kjøpesentre i Sverige.....	37
6.3 Oppsummering årsaker til grensehandel.....	42
7 FORVENTET UTVIKLING, VURDERING AV TILTAK.....	43
7.1 Forventet utvikling.....	43
7.2 Vurdering av tiltak.....	43
8 KONKLUSJON.....	45
TILLEGG.....	48

1 Sammendrag

- Det har vært en betydelig økning i grensehandel siden midten på 1990-tallet. Fra 2008 til 2011 økte det totale grensehandelbeløpet med 29 % til 11,5 milliarder, mens antallet turer økte med 21 % til 7 millioner (SSB 2012).
- Undersøkelser viser at nordmenn er det folk i Europa som grensehandler mest. 1 av 2 nordmenn er på grensehandel i løpet av et år, mot et gjennomsnitt på 1 av 10 EU-borgere.
- Det har også vært en økning i beslag hos tollvesenet i perioden 2008–2011, særlig for øl (67,5 %), vin (40 %) og brennevin (68 %).
- Økt grensehandel får konsekvenser på flere områder. Beregningene i denne rapporten viser at:
 - grensehandelen i 2011 førte til 7700 færre norske arbeidsplasser
 - grensehandel og tax-free handel reduserte statens inntekter fra avgifter med 2,4 milliarder kroner
 - bilkjøring i forbindelse med grensehandel medførte utslipp av 93 000 tonn CO₂, dvs. mer enn det all biltrafikk i Finnmark forårsaker.
- Hverken kronekurs eller konjunkturedringer kan sies å ha hatt avgjørende betydning for denne utviklingen.
- Fra 2004 til 2011 har forskjellen mellom norske og svenske priser på alle varegrupper økt fra 48,5 prosentpoeng til 60,5 prosentpoeng.
- Kommunikasjonsårene mellom Norge og Sverige er bedret og reisetiden er kortet inn. Dette har ført til økt tilgjengelighet for kjøpesentrene i Sverige.
- Siden 2004 har 169 000 kvm handelsareal blitt utbygget i Sverige. Det planlegges eller er igangsatt utbygging av ytterligere 79 500 kvm, og vedtatte reguleringsplaner finnes for 125 000 kvm.

2 Innledning

Grensehandel er et fenomen som foregår i større eller mindre grad mellom alle land hvor det er prisforskjeller eller ulikt vareutvalg. Norske konsumenter drar over grensen til Sverige for å handle. Svensker handler i Danmark, dansker handler i Tyskland og det er relativt utstrakt handel over Østersjøen mellom Sverige og Finland og de Baltiske landene. Noen varer er mer utsatt for grensehandel enn andre. Generelt er tobakk og alkohol typiske varer som handles på tvers av grenser.

Selv om vi også har grense mot Finland og Russland, og det bare er en kort sjøreise til Danmark, er det Sverige som er den klart viktigste destinasjonen for norske grensehandlere. Men det har ikke alltid vært slik at grensehandelen har gått fra Norge til Sverige. På begynnelsen og midten av 1900-tallet dro svenskene på handel til Norge. Norge var på den tiden et ganske mye fattigere land enn Sverige. Det var særlig etter at Svinesundbroen åpnet i 1946 at svenskene valfartet over grensen for billigere sukker og margarin. Da var det toll på sukker til Sverige fra Europa, mens Norge den gangen ikke hadde denne toll.

I dag er det annerledes. Det antas at halvparten av den norske befolkningen drar på grensehandel minst én gang i løpet av et år. I tillegg ser det ut til at det som fra før av var en relativt vanlig aktivitet, nå har blitt enda mer utbredt. Bare de tre siste årene har nordmenns totale grensehandelbeløp økt med nesten 30 %. Grensehandel er en aktivitet som får konsekvenser for sysselsetting, avgiftstap og miljøkostnader, og konsekvensene blir større jo mer grensehandelen vokser. Årsakene til at grensehandel mellom Norge og Sverige er utbredt, er at det både finnes «push»-faktorer som skyver nordmenn over grensen (høye priser i Norge), og «pull»-faktorer som trekker dem over til Sverige (større og mer attraktive kjøpesentre).

I denne rapporten ser vi først på omfanget av og utviklingen i grensehandel i den senere tid. I tillegg tar vi kort for oss tax-free handel og smugling, som er relaterte fenomener. Deretter ser vi på konsekvensene av grensehandel, i form av sysselsetting, avgiftstap og miljøkostnader. I neste del vil vi forsøke å identifisere de viktigste årsakene til at nordmenn drar på grensehandel. Lavere priser er en viktig faktor, men grensehandel ser også ut til å ha et sosialt element som også har betydning. Vi avslutter med kort å ta for oss den forventede utviklingen framover, og hvilke mulige tiltak som finnes for å begrense grensehandelen.

3 Omfang og produktsammensetning av grensehandel

Hvor drar nordmenn på grensehandel? Hva handler de og hvordan har utviklingen i grensehandelen vært? Dette er spørsmål vi svarer på i dette kapitlet. Først ser vi imidlertid nærmere på hva som inngår i grensehandel. Hva skiller grensehandel fra ordinær import av varer og tjenester?

3.1 Hva er grensehandel?

Handel på tvers av grenser kan foregå på ulikt vis. Norge er en liten åpen økonomi med utstrakt internasjonal handel. Grensehandel er handel på tvers av grenser, men kommer ikke innunder kategorien internasjonal handel og er ikke en del av Norges import- og eksportregnskap. Med grensehandel tenker man i dagligtale på konsumenter som reiser til utlandet med det formål å handle i all hovedsak varer, men også tjenester.

Grensehandelsutvalget som ble oppnevnt av regjeringen i januar 2003 definerer grensehandel slik: *Grensehandel omfatter varer som innføres avgiftsfritt til Norge i medhold av Reisegodsforskriften i forbindelse med handelsmotiverte reiser. Varene får avgiftsfritak i Norge, men er avgiftsbelagt i innkjøpslandet.*

Denne definisjonen utelukker avgiftsfri handel (tax-free), reiselivsbetinget handel og varekjøp der varene fortolles og avgiftsbelegges i Norge, eksempelvis bilkjøp og større møbelkjøp. Nordmenns forbruk i forbindelse med ferieturer eller forretningsreiser i Sverige må vurderes på linje med ferie- og forretningsreiser til andre land, og holdes utenom grensehandelen, dette forbruket gjøres nærmere rede for i nasjonalregnskapets satellittregnskap for turisme (NOU 2003).

Statistisk sentralbyrås definisjon av grensehandel er kort og godt *handel på dagsturer til utlandet*. Her er ikke formålet med reisen spesifisert, ei heller reisegodsforskriften eller skatte og avgiftsmessige forhold. Hvor lenge turen varer er imidlertid et kriterium for å falle innenfor definisjonen. Man kan tenke seg at noen reiser vil falle utenfor grensehandelsbegrepet om man bruker SSBs definisjon, men innenfor om man bruker Grensehandelsutvalgets. Eksempelvis helgeturer hvor motivasjonen er handel. Man kan også tenke seg at noen reiser faller innenfor SSBs definisjon, men utenfor Grensehandelsutvalgets. Eksempelvis en dagstur hvor motivasjonen er en annen enn handel, men hvor det også handles. I praksis vil imidlertid den atferden/fenomenet man ønsker å beskrive være omfattet av begge definisjonene.

Denne utredningen er i hovedsak empirisk. Den beskriver en praksis og ser på utvikling i denne. Vi bruker blant annet data fra SSBs Grensehandelsundersøkelse. Således lener vi oss derfor i all hovedsak på deres definisjon. I kapittel 6 og 3.2 diskuterer vi skatte- og avgiftsmessige forhold og utviklingen i reisegodsforskriften. Da er Grensehandelsutvalgets definisjon den mest dekkende. Siden det i praksis vil ha liten betydning om man bruker den ene definisjonen eller den andre vil vi ikke presisere underveis hvilken definisjon vi lener oss på. Det vil fremgå av tematikken.

Skillelinjene mellom turisme og (ren) grensehandel kan i praksis være uklare: Noen kombinerer turisme og grensehandel, noen overnatter i forbindelse med grensehandel, og noen drar på dagstur som turister eller i forbindelse med arbeid, og ikke primært som

grensehandlere. Det må presiseres at i praksis kan skillet mellom turisme og handel være uklart. Mulighetene for å handle varer til lavere pris kan for eksempel tas med i betraktning ved valg av reisemål.

Noe handel man kunne tenke seg falt innunder fenomenet, men som i henhold til definisjonene faller utenfor er:

- Konsumenters handel i andre land i forbindelse med turisme og andre reiser av lengre varighet
- Tax-free handel på ferger og flyplasser
- Svensker og folk fra andre nasjoner som arbeider i Norge, og som handler når de drar hjem på helgebeseøk.

Det finnes ikke eksakte tall på grensehandel. I denne undersøkelsen støtter vi oss på beregninger gjort av SSB¹. Men vi har også med omsetningstall fra kjøpesentre, fra Systembolaget, og fra en svensk undersøkelse gjort på grensehandelsturisme (HUI 2012).

3.2 Rammebetingelser for grensehandel og avgiftsfri handel

Vilkårene for grensehandel og avgiftsfri handel (tax-free handel) bestemmes av de nasjonale reisegodsbestemmelsene. I utgangspunktet skal det betales toll og avgifter for alle utenlandske varer som nyttes eller forbrukes innenfor landets grenser. Som reisende er det imidlertid åpnet for å ta med «Reiseutstyr, reisefornødenheter og reisesuvenirer samt andre varer som reisende bringer med seg på de vilkår og med de begrensninger og unntak som Kongen fastsetter» (Tollvesenet, 2005). Reisegodsforskriften sier ingenting om begrensninger i dens anvendelse knyttet til type reise eller ut fra reisens formål. Den sier imidlertid at formålet med innførselen skal være eget privat bruk eller til gave i privat sammenheng. *Reisegodsforskriften*² er utformet med hensyn på internasjonale konvensjoner på området og fikk sin utforming i 1966. Den siste revideringen ble vedtatt i 2003.

Forskriften består av to deler: den ene knytter seg til kvotebelagte varer som er begrenset av volummål, den andre angir beløpsgrenser for avgiftsfri innførsel. Beløpsgrensen er i dag 3000 kroner for reiser inntil 24 timer, og 6000 kroner for reiser utover 24 timer³. Verdigrensen er den totale summen på varene du har handlet. Innenfor denne grensen er det i tillegg spesielle regler/kvoter for følgende varer:

- Alkohol og tobakk,
- Kjøtt og kjøttvarer, ost og fôrvarer
- Bensin/diesel
- Våpen

¹ SSBs Grensehandelsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og usikkerheten til den kvartalsvise grensehandelen er betydelig, om lag en halv milliard kroner. Det betyr at hvis den totale grensehandelen er på 2 milliarder kroner et kvartal, er det 95 prosent sikkert at den sanne verdien av grensehandelen er i intervallet 1,5 til 2,5 milliarder kroner. Sammenligning av to kvartalstall som hver for seg er usikre, gir en utvikling som har enda større usikkerhet. SSB er derfor varsomme med å beskrive grensehandelens utvikling basert på kvartalstall (SSB.no).

² Gjeldende forskrift er utformet av Finansdepartementet: «Forskrift 10. januar 2003 om toll- og avgiftsfri innførsel og forenklet fortolling av reisegods».

³ I årene 1986 til 1996 var grensen 500 kroner for reiser inntil 24 timer og 1 200 kroner for reiser utover 24 timer. I 1997 ble beløpsgrensene utvidet til 2 000 og 5 000 kroner, og i 2003 til 3 000 og 6 000 kroner (NOU 2003), som fremdeles er gjeldende grenser.

- Dyr
- Fyrverkeri
- Grønnsaker, frukt og planter.

For å kunne handle alkohol- og tobakskvoten tax-free, må man være på reise utover 24 timer⁴. Kvoten for kjøtt, kjøttvarer, ost og fôrvarer, med unntak av katte- og hundemat, er på 10 kg samlet. Kvotene på 5 kg sukker og 1 kg sjokolade- og sukkervarer ble opphevet i 2003. Dersom man handler over verdigrensen, må man betale 25 prosent merverdiavgift på de fleste varer.

3.3 Hvor mye brukes på grensehandel, og hvor ofte handles det?

Den kartleggingen av grensehandel som er mest referert til er SSBs grensehandelsundersøkelse. SSBs grensehandelsundersøkelse er en utvalgsundersøkelse basert på et representativt utvalg på 2 000 nordmenn i aldersgruppen 16–79 år. Disse har fått tilsendt et noteringshefte som blir brukt til å notere innkjøpene sine på de dagsturene som foretas i perioden. Undersøkelsen gjennomføres hvert kvartal. For siste kvartal i 2011 var det 1226 som svarte, av disse hadde 285 vært på grensehandel siste kvartal.

Ifølge SSBs beregninger basert på denne undersøkelsen handlet nordmenn i 2011 for 11,5 milliarder kroner på dagsturer til utlandet, og vi foretok til sammen 7 069 000 turer over grensen. For detaljer se tabell T.1 i tillegget.

Det svenske foretaket HUI Research (Handelens Utredningsinstitut), gjennomførte i 2011 en undersøkelse av nordisk grensehandel og turisme (HUI 2012). Dette var en internett-basert undersøkelse gjennomført med nordmenn, dansker og finner. Ifølge denne undersøkelsen foretok nordmenn 9,5 millioner turer til Sverige i 2011, men av dette er ca. 1/4 overnattingsturer. Ifølge denne undersøkelsen handlet de norske turistene dagligvarer for 12,4 milliarder og varige forbruksvarer for 8,8 milliarder (omregnet til norske kroner med kurs 0,85), de handlet altså for til sammen 21,2 milliarder kroner i Sverige i 2011.

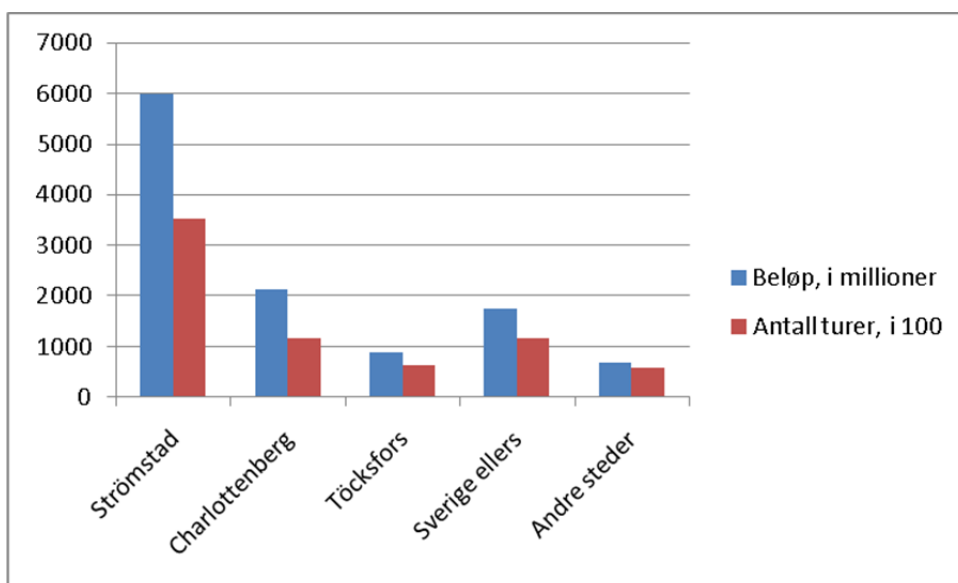
I europeisk sammenheng er nordmenn blant de som grensehandler mest. Ifølge en undersøkelse fra TNS Gallup i 2004–2005 hadde 51 % av alle nordmenn vært på grensehandel de siste 12 måneder (Lavik og Nordlund 2009). En tilsvarende undersøkelse ble gjort i EU på samme tid, denne viste at i snitt hadde 1 av 10 EU-borgere vært på grensehandel de siste 12 måneder. Luxembourg hadde den høyeste, på 40 %. Sveits var ikke med i undersøkelsen (EU 2006).

3.4 Hvor går grensehandelsturen?

Sverige er det landet flest drar på grensehandel til. Ifølge undersøkelsen fra TNS Gallup i 2004–2005 hadde 76 % av grensehandlerne handlet i Sverige, 17 % i Danmark, 4 % i Finland og 3 % i andre land (Lavik og Nordlund 2009). Ifølge SSBs undersøkelse gikk 92 % av grensehandelsturene i 2011 til Sverige. Forskjellen i resultatet fra de to undersøkelsene kan forklares både med at det i stadig større grad er Sverige som er grenshandellandet, men også med at TNS Gallup-undersøkelser spurte om turer tatt de siste 12 måneder, mens SSB spurte om turer tatt de siste tre måneder.

⁴ Se Tollvesenet, toll.no, for mer informasjon om kvoter.

SSB undersøkelsen viser at Strømstad er det mest besøkte stedet i Sverige, dette framkommer av figur 3.1 under. 52 % av handlebeløpet ble brukt her og 50 % av turene gikk hit⁵.

Figur 3.1 Nordmenns grensehandel, fordelt på handlested

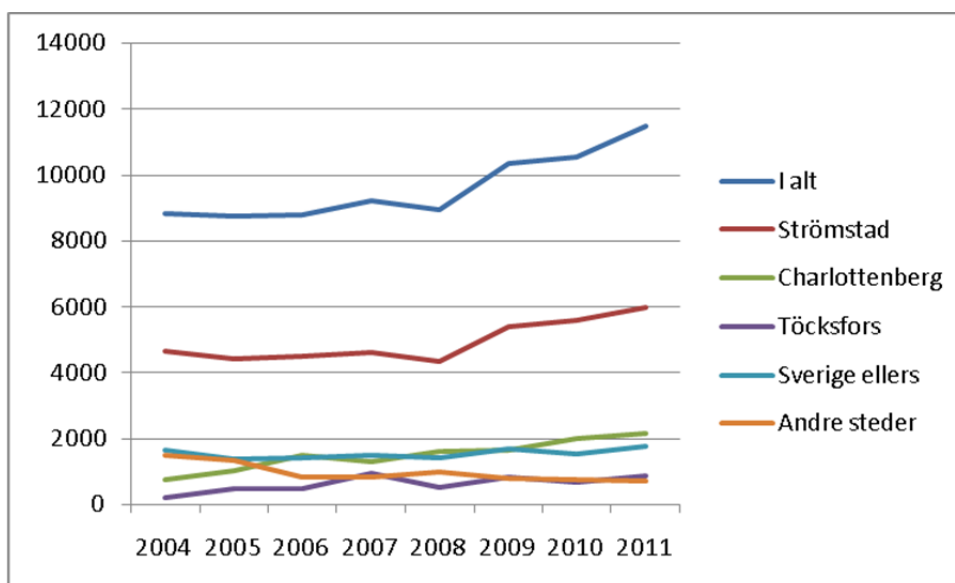
Grensehandelen til Sverige foregår stort sett over land. Det er flere veier som krysser grensen. Den største av dem er E6 som krysser grensen over Svinesund. Det er også fergetrafikk mellom Sandefjord og Strømstad som gjør Sverige lett tilgjengelig for folk i Vestfold, Buskerud og Telemark. Når det gjelder grensehandel i Danmark foregår denne stort sett ved at man tar båt som returnerer samme dag. Fra Larvik og Kristiansand går det ferger til Danmark hvor man kan handle og returnere samme dag. Fra Larvik tar fergen 3 timer og 45 minutter, mens fra Kristiansand tar fergen 3 timer og 15 minutter. Det er også mulig å ta ferge fra Bergen og Stavanger til Danmark, men da er man borte mer enn ett døgn og faller dermed utenfor SSBs definisjon av grensehandel. Det går også ferge fra Oslo til Tyskland som det er mulig å ta tur – retur med bare en liten tur på land i Tyskland, men og så her er man ute av landet i mer enn ett døgn slik at man faller utenfor grensehandelskategorien. På alle fergerne mellom Norge og utlandet kan man handle tax-free om bord.

3.5 Utvikling i grensehandel

Figur 3.2 og 3.3 viser utviklingen i handlebeløp ved grensehandel og antallet grensehandelsturer, fra SSB startet disse målingene i 2004, og fram til 2011 (se også tabell T.1 og T.2 i tillegget). I denne perioden har handlebeløpet økt med 30 % og antallet turer med 7 %. Det var en nedgang i antall grensehandelbesøk fra 2004 og fram til 2008, og en svak nedgang i handlebeløp fra 2007 til 2008. Dette ble etterfulgt av en kraftig økning i handlebeløp fra 2008 til 2009, deretter en svakere økning fra 2009 til 2010, og så en ny kraftig økning og fra 2010 til 2011. Fra 2008 til 2011 økte handlebeløpet med 28 % og antallet besøk økte med 21 %. Økningen fra 2008 til 2009 kan muligens

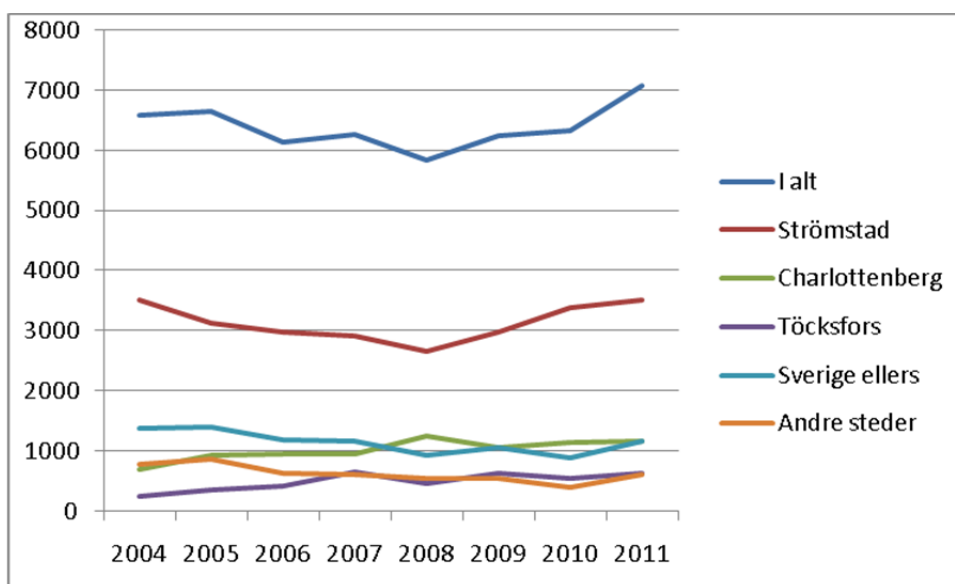
⁵ Kjøpesentrene Nordby og Svinesund regnes som en del av Strømstad.

forklares med at dette var midt i finanskrisen, da det var et økt fokus i befolkningen på å spare penger. En annen forklaring kan være at veiarbeid og ombygging førte til redusert grensehandel, men dette tok seg opp igjen etter at veien var ferdig utbedret.

Figur 3.2 Handlebeløp grensehandel 2004–2011

Kilde: SSB

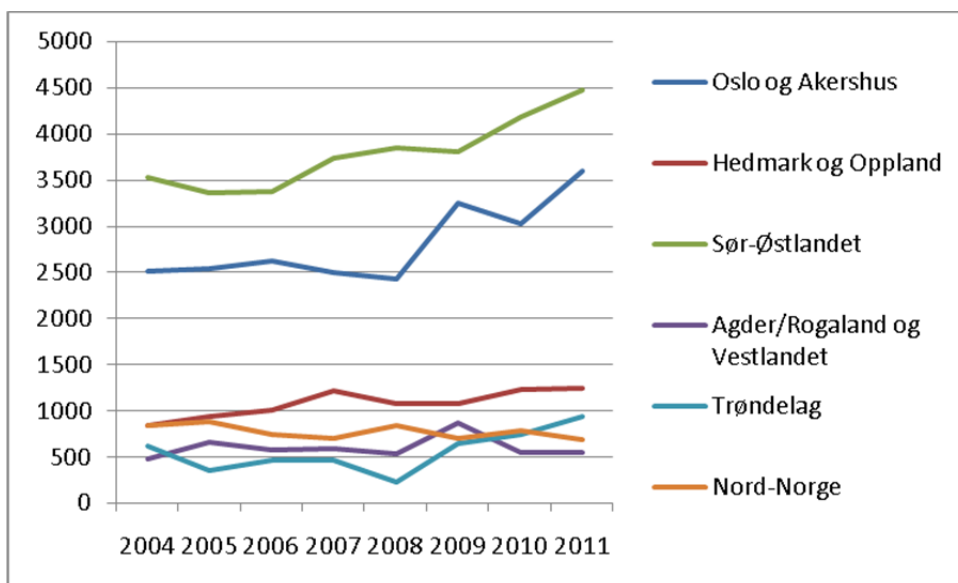
Figur 3.3 Antall turer grensehandel 2004–2011, etter destinasjon

Kilde: SSB

Ser vi nærmere på utviklingen for de enkelte grensehandelsdestinasjonene, ser vi at fra 2008 har handelen i Strömstad økt med 33 % og i Töcksfors med 38 %. Det har vært en nedgang i grensehandelen med andre land enn Sverige, dette skyldes mest sannsynlig en nedgang i antall reisende på dagstur til Danmark. Denne utviklingen kan vi se på statistikk for båttrafikken fra Norge (Se Figur T.1 i tillegget).

I figuren under ser vi at Sør-Østlandet og Oslo og Akershus har hatt kraftig vekst i grensehandel i de senere år, på henholdsvis 27 % og 43 % fra 2004 til 2011. Men også

Trøndelag opplever vekst i grensehandelen, fra bunnåret 2008 til 2011 har trønderne tredoblet handlebeløpet de bruker på grensehandel.

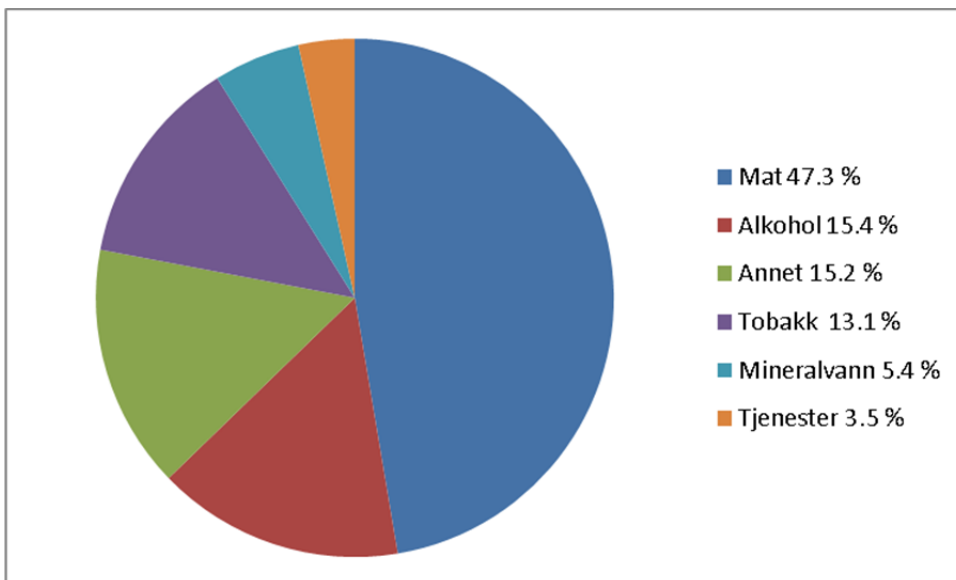

Figur 3.4 Utvikling grensehandel fra ulike regioner i Norge, 2004–2011

Ifølge SSB har antall utenlandsreiser i samme periode (2004 til 2011) økt fra 5,96 millioner til 8,13 millioner. Dette er en økning på 36 % på 7 år, altså en mye kraftigere økning enn i antall grensehandelsturer, som bare økte med 7 % i denne perioden.

3.6 Produktsammensetning grensehandel

Ifølge SSB er sammensetningen av det som ble handlet på grensehandel i 2010 som vist i figur 3.5, i verdi:

Figur 3.5 Produktsammensetning grensehandel (i kroneverdi)

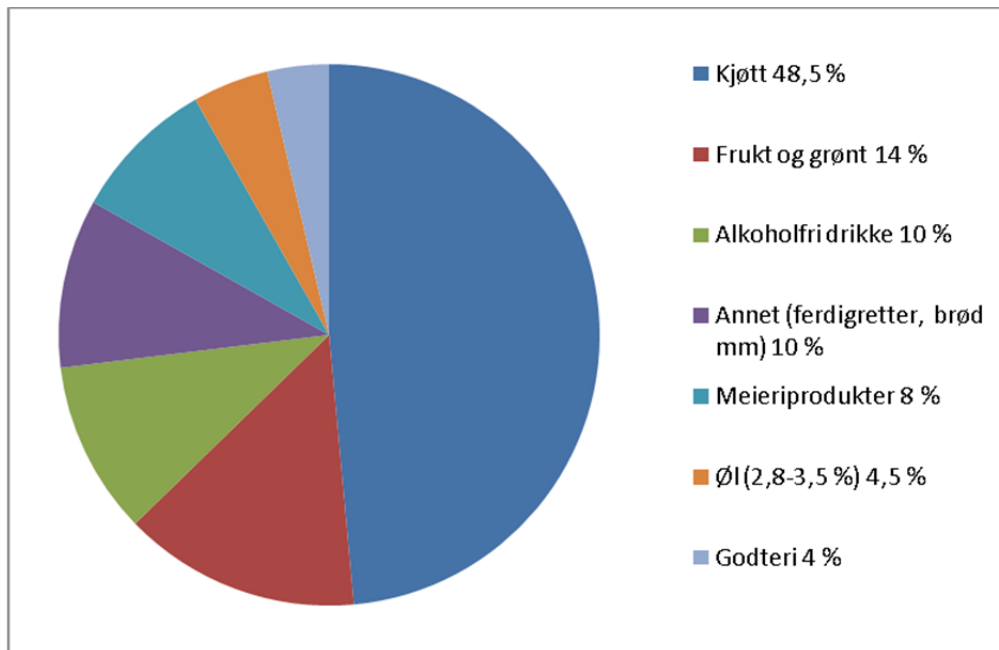
Kilde: SSB

Her ser vi at det er mat som er den viktigste varen som handles, deretter følger alkohol, så tobakk. Dette sammenfaller med resultater fra en undersøkelse gjennomført av Norsk Landbrukssamvirke (2007), som finner at de fleste som har vært på grensehandel oppgir billigere matvarer som den viktigste motivasjonen for å dra. Innen det som betegnes som tjenester, regnes service på bil.

Ifølge HUI undersøkelsen (2012) var det i 2011 over 90 % av de som besøkte Sverige som kjøpte matvarer, og over 60 % kjøpte godteri. Over 55 % kjøpte alkohol, og halvparten kjøpte tobakk. Denne undersøkelsen, som også har med andre enn bare dagsreisende turister, finner at mange nordmenn også handler varige konsumvarer når de er på tur til Sverige: Over 30 % handlet klær, og 28 % handlet sko. Andre varer det er vanlig å handle er leker, sportsutstyr og interiørartikler.

3.6.1 Matvarer

Det er kjøtt som er det viktigste matvareproduktet for grensehandlere. Ifølge en undersøkelse gjennomført av det svenske Jordbruksverket (2006), stod kjøtt for omtrent halvparten av matvaresalget, i vekt. Tallene ble samlet inn fra 8–9 grenshandelsbutikker, fra juli 2005 til juni 2006. Her er det målt i tonn, man kan regne med andre resultater dersom det i stedet ble brukt kroneverdi.

Figur 3.6 Produktsammensetning matvarer kjøpt på grensehandel, etter vekt

Kilde: Jordbruksverket (2006)

Kjøttet som ble solgt til norske grensehandlere utgjorde Ifølge denne undersøkelsen 32 806 tonn. Dette tilsvarer Ifølge Jordbruksverkets beregninger så mye som 20 % av den norske kjøttproduksjonen. Det beregnes også at 6 % av den svenske kjøttproduksjonen blir solgt til Norge gjennom grensehandel. Bemerkningen fra forfatterne av rapporten: «Det är dog svårt att veta vad som skulle ha hänt om gränshandeln inte hade funnits», antyder hvilken betydning grensehandelen har for matindustrien i Sverige.

3.6.2 Alkoholsalg

Her vises, i tillegg til SSBs beregninger, til tallmateriale fra Systembolaget og Vinmonopolet. Undersøkelsene viser alkoholomsetningen ved grensehandelen mellom Norge og Sverige. Systembolagets statistikk viser forhøyet salg langs grensen, mens vinmonopolets tallmateriale viser lavt salg på utsalgssteder i «kjerneområdene» for grensehandel.

I tillegg til disse beregningene har Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) foretatt jevnlig telefonintervju av ca. 1000 personer, hvor de blant annet spør om kjøp av alkohol i Sverige. Resultater fra 2007 til 2009 kan sees i tabell T.3 i tillegget. Tallene viser en kraftig oppgang i øl kjøpt i Sverige fra septemberundersøkelsen i 2008 til den i 2009, men samtidig en svak nedgang i kjøp av vin. SIRUS påpeker imidlertid at disse resultatene ikke er statistisk signifikante. På grunn av den store usikkerheten har SIRUS sluttet å gjøre denne typen undersøkelse.

Et problem med grensehandel, smugling og tax-free handel som påpekes av SIRUS, er at dette, sammen med hjemmeproduksjon av alkohol, gjør det vanskelig å estimere hva som er det faktiske alkoholkonsumet blant nordmenn. Fordi én enkelt kilde kan gi usikre resultater, bør det benyttes flere kilder, eller brukes mer ressurser på å lage store nok undersøkelser til at det blir mer sikre resultater.

Når det gjelder grensehandel med alkohol, kan det nevnes at selv om det bringes mye over grensen til Norge i dag, ville det etter all sannsynlighet vært enda større mengder

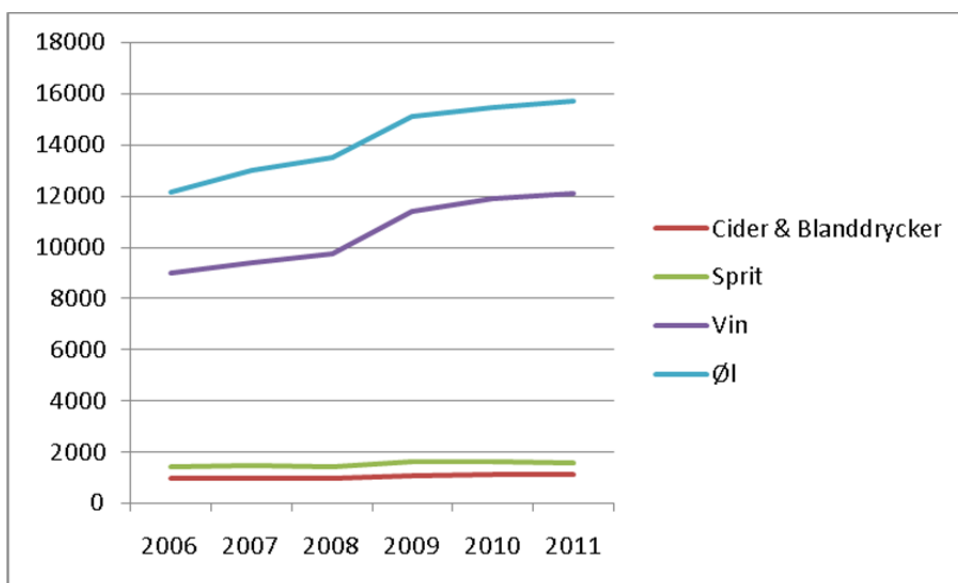
dersom kvotene for avgiftsfri innførsel var større. Innenfor EU er det i hovedsak tollfri innførsel av alkohol så lenge det er for personlig forbruk, og ser vi på grensehandel med alkohol i de andre nordiske landene, tar andre skandinaver med seg mer alkohol fra utlandet enn nordmenn. En undersøkelse fra 2007 som estimerte alkoholholdig drikke importert av reisende, viste at total mengde ren alkohol per capita var 1,5 liter til Sverige; 1,3 liter til Finland; 0,9 liter til Danmark, mens det til Norge ble innført 0,7 liter per capita (Karlsson og Österberg 2009).

3.6.2.1 Økt omsetning hos Systembolaget

Systembolaget har en omsetning i grensekommunene mot Norge på totalt 32,6 millioner liter handelsvare. Ifølge beregninger gjort med utgangspunkt i befolkning i grensekommunene, og gjennomsnittlig forbruk for varer fra systembolaget for hele Sverige, er ca. 12 millioner liter av dette de svenske innbyggernes forbruk (omsetning fra Systembolaget i 2011 delt på Sveriges befolkning i 2011 gir snitt på 48,6 liter per innbygger).

Grensehandlere kjøper ifølge denne grove beregningen 63 %, eller ca. 20 millioner liter av systembolagets omsetning i grensekommunene.

Følger vi utviklingen fra 2006 til i dag (se figur 3.7), har det vært en årlig økning i omsetningen av alkohol i butikkene til Systembolaget langs norskegrensen. Som for grensehandelen generelt, målt gjennom SSBs undersøkelse, var det spesielt stor økning fra 2008 til 2009.

Figur 3.7 Utvikling salg Systembolagets butikker ved norskegrensen, i 1000 liter

Kilde: Systembolaget (2012)

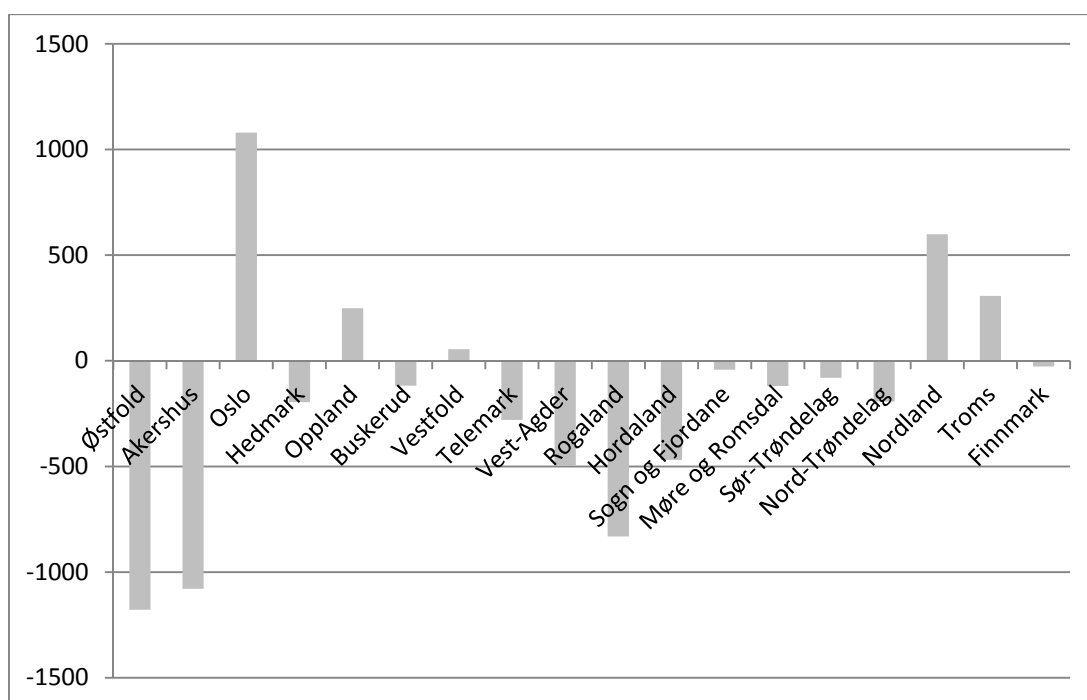
Omsetningen i ren alkohol i Systembolagets butikker langs norskegrensen har økt med 27 % fra 2006 til 2011, mot 16 % økning i det øvrige Sverige (se tabell T.4 i tillegget). I samme periode økte SSBs estimat på grensehandelsbeløp med 20 %. Disse tallene stemmer godt overens (hvis vi antar at svenskene står for ca.40 % av handelen hos Systembolaget, og disse har økt sitt forbruk med 16 %).

3.6.2.2 Lavere omsetning hos Vinmonopolet

Økningen i grensehandel merkes på omsetningen til Vinmonopolet. Siden 2009 har salget av brennevin sunket med over 7 % mens salget av sterkvin har sunket med 16 %.

Ifølge beregninger fra Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS), Vinmonopolet og Vin- og brennevinleverandørenes forening (VBF) er nå mer enn halvparten av brennevinet som nordmenn drikker trolig kjøpt andre steder enn Vinmonopolet, og omsetningssvikten til Vinmonopolet i 2011 estimeres til mellom 200–250 millioner kroner. Det er spesielt Vinmonopolets butikker langs svenskegrensen og på steder med fergetrafikk til Sverige eller Danmark som har lavere salg – både med hensyn til innbyggere og kjøpekraft – enn gjennomsnittet i Norge.

Vinmonopolet gjør årlig en beregning av forventet salg fra deres butikker. Beregningen er gjort ved å se på sammenhengen mellom detaljomsetningen og omsetningen til vinmonopolet på kommunenivå. Denne beregningen gjør det mulig å se forskjellen mellom forventet vinmonopolsalg, og faktisk salg, i landets fylker. En oversikt over disse avvikene kan sees i figuren under. Disse tallene er basert på svært grove beregninger, men det er denne metoden Vinmonopolet benytter når de skal se an kunde grunnlaget på steder for nyetablering og de opplyser at den fungerer bra til dette formålet.

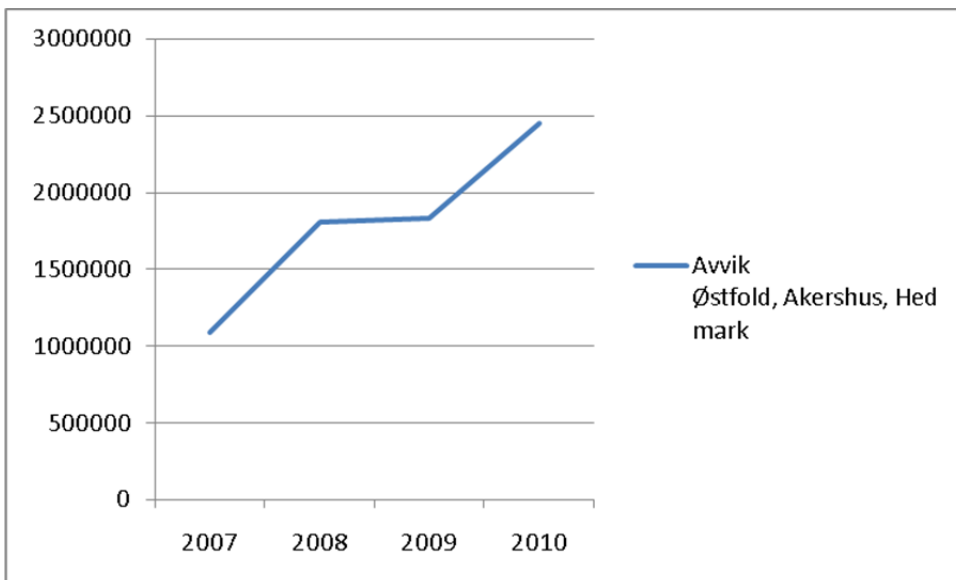

Figur 3.8 Avvik mellom forventet og faktisk salg hos Vinmonopolet, i tusen liter

Kilde: Vinmonopolet

Det kan være mange årsaker til avvik, som for eksempel avholdskultur. Men grensehandel og tax-free handel vil være en viktig årsak. Som det kommer fram i figuren er det spesielt Østfold og Akershus som har negativt avvik. Noe av dette skyldes sannsynligvis at mennesker fra disse fylkene handler i Oslo, som har et positivt avvik. Men grensehandel vil også være en stor del av forklaringen.

Dette underbygges av det som kommer fram når vi ser på utviklingen i avvikene over den siste fireårsperioden, som vist i figuren under.

Figur 3.9 Utvikling avvik Østfold, Akershus, Hedmark 2007–2010

Kilde: Vinmonopolet

Beregningene fra Vinmonopolet viser som sagt grove overslag, men det er en helt tydelig tendens til at det negative avviket er økende fra 2007 til 2010. Dette betyr tap av norske arbeidsplasser ikke bare i Vinmonopolets butikker i disse regionene, men også i leverandørselskapet Arcus, og i de norske produksjonsbedriftene av brennevin og eplecider.

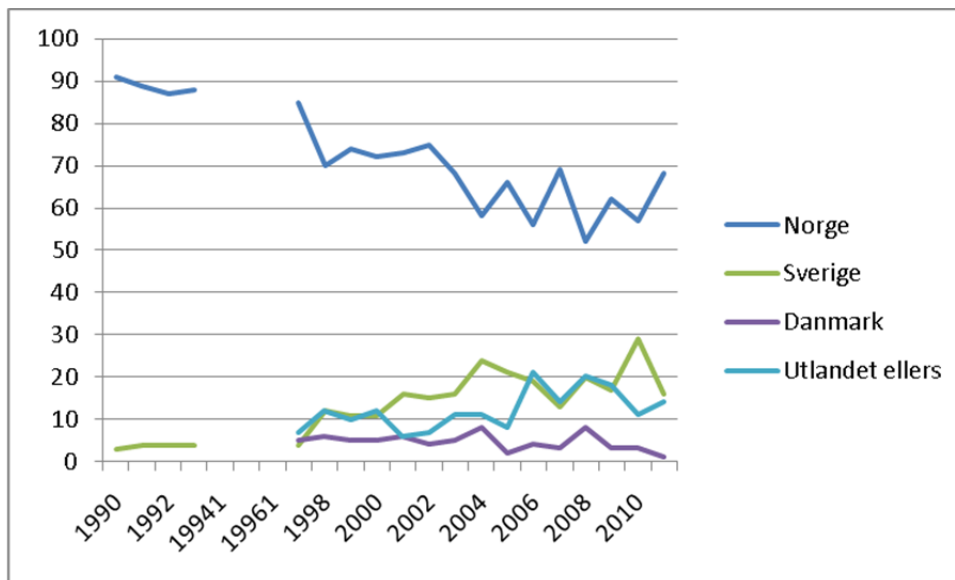
3.6.2.3 Grensehandelens påvirkning på norsk bryggeriindustri

Når det gjelder alkoholomsetningen i Norge, er øl den produktgruppen som står for størst volum. I Norge ble det i 2011 omsatt 2,3 ganger mer øl enn vin i vareliter, og 18 % mer i alkoholliter (SSB 2012). Øl står også for en betydelig del av grensehandelen. I Systembolagets butikker ved norskegrensen står øl for omtrent halvparten av salget, i vareliter. I tillegg selges også øl med opptil 3,5 prosent alkohol i dagligvarebutikker langs grensen. Ifølge Jordbruksverkets undersøkelse fra 2006 stod salget av øl i dagligvareforretninger ved norskegrensen for 4,5 % av omsetningen, i tonn (Jordbruksverket 2006).

Det at økningen i Systembolagets omsetning av øl ved norskegrensen i de senere år har vært omtrent tilsvarende som for vin, betyr at bryggeriindustrien i Norge opplever en omsetningssvikt på samme måte som Vinmonopolet. Men et moment som skiller øl fra vin er at vin importeres, mens øl i stor grad er norskprodusert. Dermed får redusert salg av øl i Norge konsekvenser også for produksjonsbedrifter, i tillegg til dagligvareforretninger. Tap av arbeidsplasser vil da oppleves ikke bare i butikker langs svenskegrensen, men også ved bryggerier over hele landet.

3.6.3 Utvikling i opprinnelsesland for tobakk konsumert i Norge

Statistisk sentralbyrå har årlig en undersøkelse med spørsmål om opprinnelsesland for sigaretter røkt siste døgn. Resultatene fra 1990 til i dag kan sees i figuren under, eller i tabell T.5 i tilleggset.

Figur 3.10 Opprinnelsesland for sigaretter røkt siste døgn (1990–2011)

Kilde: Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS), utarbeidet med data fra Statistisk sentralbyrå (SSB)

Utvalget for undersøkelsen har blitt redusert, de siste årene til under 200 personer, noe som kanskje kan forklare de til dels kraftige svingningene fra år til år mot slutten av perioden. Kurven viser likevel tydelig at sammenlignet med begynnelsen av 2000-tallet har færre sigaretter i dag i Norge som opprinnelsesland.

Det utføres også årlig en undersøkelse av brukte sigarettpakker i forskjellige byer i Norge. Undersøkelsen er gjennomført av MS Intelligence på vegne av bl.a. Philip Morris International. Utvalget her er ca. 5000 tomme sigarettpakker samlet inn i mai og juni. Denne undersøkelsen fant at i 2011 var 34 % av sigarettpakkene fra andre land enn Norge, mens det var 33 % i 2010 og 30 % i 2009 som ikke var norskkjøpte.⁶

Disse tallene på tobakksforbruk sammenfaller med økningen både i grensehandel og utenlandsreiser, og som vi vil se senere, smugling.

3.6.4 Tax-free handel

Tax-free handel regnes ikke nødvendigvis som grensehandel (se definisjonen i første kapittel), men fordi det er en relatert aktivitet vier vi likevel litt plass til den. Nylig ble det for første gang oppgitt tall på taxfree handel på norske flyplasser. Her kommer det fram at det er særlig sprit og hetvin det kjøpes mye av (Tabell T.6 i vedlegget). Det ble i 2010 solgt 3,4 millioner liter sprit på norske flyplasser, noe som utgjorde 27 % av Vinmonopolets salg det året, altså noe over en fjerdedel. For hetvin og svakvin var tilsvarende prosentandel 32 og 7 %. Salget på norske flyplasser utgjorde 92 % av butikkenes salg av sigarer og sigarillos, 19 % av butikkenes omsetning av rulletobakk, 13 % av omsetningen av sigaretter og 9 % av det innenlandske salget av snus. (SIRUS 2012). Det handles mest ved innreise, særlig gjelder dette øl og vin. I disse tallene er ikke medregnet det som nordmenn handler på utenlandske flyplasser. Ettersom antallet utenlandsreisende med fly er stadig økende, og i enda større grad enn grensehandel, kan vi anta at tax-free handelen også vil øke.

⁶ Ref. korrespondanse med Philip Morris Norge

Det foreligger ikke tall på hvor mye som handles på tax-free i forbindelse med fergereiser til utlandet. I 2010 reiste til sammen 5,72 mill. passasjerer enten ut fra eller inn til Norge med ferge, det tilsvarende tallet for utenlands flytrafikk var 16,6 millioner (SIRUS 2012).

3.6.5 Nordmenns kjøp av alkohol og tobakk i utlandet, sammenlagt

I tabellen under har vi beregnet hvor store mengder alkohol og tobakksprodukter som i 2011 ble kjøpt andre steder i Norge. Dette er de varene som det finnes best tilgjengelig tallmateriale for. Vi ser at grensehandelen står for en betydelig andel av innførselen av øl og vin, mens tax-free er viktigere for sprit og tobakksprodukter, med unntak av snus.

Tabell 3.1 Beregning av nordmenns totale kjøp av alkohol og tobakk i utlandet⁷

	Innenlands omsetning *	Tax-free-handel på flyplasser	Tax-free handel på ferger	Handel i Sverige	Totale salg utenfor Norge	Andel av innenl. omsetning
Øl (1 000 liter)	175 000	2 106	640	13 918	16 664	10
Vin (1 000 liter)	64 218	4 584	1382	7624	13 590	21
Sprit (1000 liter)	12 601	3 420	986	997	5 403	43
Sigaretter (1000 kg)	2 307	293	84	181	558	24
Sigarer og sigarillos (1000 kg)	24	22	6	?	28	117
Tobakk (1000 kg)	912	172	49	71	292	32
Snus (1 000 kg)	1 189	103	29	233	365	31

*i butikker, kiosker og på Vinmonopolet

Kilde: SIRUS (2012), SSB (2012), Jordbruksverket (2006)

3.7 Oppsummering omfang og produktsammensetting

- Reisegodsforskriften ble utvidet i 2003 og har vært fast siden
- SSBs beregning av grensehandelbeløp i 2011 var på 11,5 milliarder kroner
- Tilsvarende tall i en svensk undersøkelse var 21,2 milliarder, her var også varige forbruksvarer og handel gjort på overnattingsturer medregnet.
- Nordmenn er blant de som grensehandler mest i Europa.
- 92 % av grensehandelsturene går til Sverige
- Fra 2004–2011 har grensehandelsbeløpet økt med 30 %
- Fra 2008–2011 økte antallet grensehandelbesøk med 21 %
- Omtrent halvparten av grensehandelen er mat, ca. en femtedel er alkohol og mineralvann
- Kjøtt er den viktigste matvaren
- Vinmonopolet opplever nedgang i omsetning i grensestrøk som følge av økt grensehandel
- En tredjepart av sigarettene røykt i Norge er kjøpt i utlandet.
- Over en fjerdedel av det norske spritsalget foregår i tax-free butikker på flyplasser.

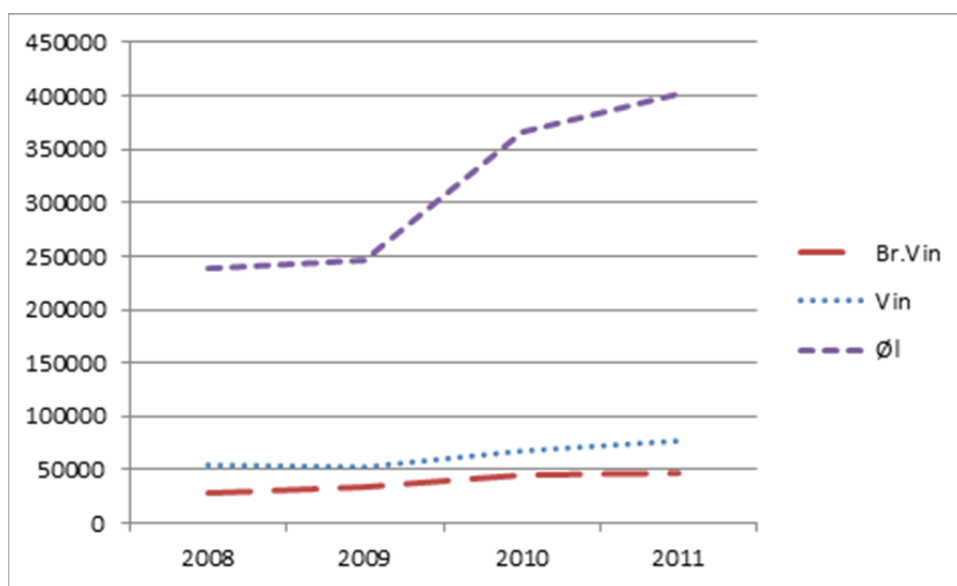
⁷ Beregningene for Sverige er gjort slik: Øl: 63 % av Systembolagets salg i grensetraktene, + beregning fra Jordbruksverket i 2006 av salg av øl i dagligvare, + 31% av dette (vekst siden 2006). Vin og sprit: 63 % av Systembolagets salg i grensetraktene. Tobakksprodukter: SSBs salgsstatistikk, omgjort til kilo.)

4 Smugling

Reisegodsforskriften regulerer innførsel av varer til Norge. Det er et generelt tak for verdien av det man kan ta med seg og for alkohol, tobakk, kjøtt, melk, ost er det gitte avgiftsfrie kvoter for innførsel til Norge, se kapittel 3.2. Mengder utover disse kvotene skal fortolles, hvis ikke regnes det som smugling. En del privatpersoner smugler til eget forbruk. Noen smugler også varer for videresalg. Smugling er en ulovlig handling, og følgelig finnes det ingen statistikk over hvor mye som smugles inn til Norge. En ledetråd kan likevel være tollvesenets beslag på grensen.

4.1 Utvikling i smugling

Beslag gjort av tollvesenet sier oss noe om hvordan utviklingen i smugling har vært i de senere år. Grafen under viser mengder alkohol beslaglagt ved grensen som er blitt destruert i perioden 2008–2011.

Figur 4.1 Beslaglagt alkohol 2008–2011

Kilde: Vectura

Figur T.2 i tillegget viser beslagene gjort av Tollvesenet i perioden 2006–2011 for kjøtt, sigaretter, øl, vin og brennevin. Tallene bærer preg av at det enkelte år blir gjort eksepsjonelt store beslag, dette skjedde for eksempel med sigaretter i 2009. Det er likevel en tydelig tendens til økning for alle vareslag i perioden 2008 til 2011. Det er særlig for øl og brennevin at det har vært en økning i beslag (67,5 % og 68 % økning), men også for vin og sigaretter er den prosentvise økningen betydningsfull (40 % og 26%). Tollvesenet har i de senere år fått bevilget noe mer midler til grensekontroller, og de økte beslagene er delvis et resultat av at antall kontroller har økt. Men treffprosenten har også økt – altså andelen kontroller som har avdekket forsøk på smugling. Dette

antyder at også omfanget av smuglingen har økt, og at utviklingen i smugling følger utviklingen i grensehandel.

I 2010 ble det gjennomført 206 482 grensekontroller av personer og transportmidler. Av disse avdekket 23 950 kontroller forsøk på smugling. Dette utgjør en treffprosent på 11,6. Til sammenligning utførte etaten i 2009 187 645 kontroller, og hadde da en treffprosent på 11,3. Treffprosenten har økt mest for kontroll av transportmidler, og i 2010 var denne på 14,2 %. Det ble gjennomført kontroll av nesten 40 000 transportmidler i 2010 (Kilde: Toll- og avgiftsetaten og StatRes internettsider).

Det er tidligere blitt gjort forsøk på å estimere den totale mengden som smugles til landet, med utgangspunkt i beslagene gjort av Tollvesenet. Karl Erik Lund antar i sin studie av innførsel av tobakk til Norge at inndragelser gjort av Tollvesenet utgjør 10 % av det reelle smuglede kvantum til Norge (Lund 2004). Med dette som utgangspunkt får vi følgende estimater på hvilke mengder som ble smuglet til Norge i 2011: Kjøtt: 422 370 kg, sigaretter: 90 millioner, øl: 4,4 millioner liter, vin: 717 290 liter, brennevin: 419 730 liter. Det må presiseres at dette er svært usikre estimater, både fordi vi ikke vet om Lunds antagelse for tobakksprodukter kan overføres til andre varer, og fordi den økte treffprosenten til Tollvesenet kan bety at denne antagelsen ikke lenger er holdbar.

Bare mellom en fjerdedel og en femtedel av befolkningen mener det er en alvorlig forseelse å ta med seg litt over kvoten for alkohol (Storstad, 2003). Mellom 80–90 % mener imidlertid at det er en alvorlig forbrytelse å smugle alkohol for salg (ibid). I en undersøkelse fra 2012 gjort av InFact for VG sier 57 % at det må være greit å ta med seg noe alkohol og tobakk utover kvoten over grensen.

I en undersøkelse som undersøkte hvor mange som tok med seg mer av kvoten i 1994, 1999, 2002, 2004, 2007 kom det fram at det var mellom 10–20 % av de reisende som hadde tatt med seg mer enn kvoten én eller flere ganger. Det var ingen klar tendens i retning av mer eller mindre smugling (Lavik og Nordlund 2009). Det kan dermed virke som om det er flere som synes det er greit å smugle litt enn som faktisk gjør det. Risikoen for å bli tatt er jo absolutt tilstede. Ifølge utvalgsundersøkelsen fra SIRUS i 2007⁸ ble 10,5 % stoppet én gang eller flere på sine reiser i løpet av de siste 12 måneder. Utvalget hadde vært på i gjennomsnitt 4,3 turer. Det vil si at resultatene tyder på at tollvesenet kontrollerer mellom 3 og 10 % av grensepasseringene.

4.2 Markedet for smuglervarer

Hva som skjer med varene som blir smuglet over grensen, og som ikke er ment for privat forbruk av den som bringer varene med seg, er usikkert. Ifølge en representant for Østfold politidistrikt, og en fra Toll- og avgiftsdirektoratet, er mottaksleddene for smuglervarer ikke et prioritert område i forhold til mange andre områder som politiet skal dekke. Derfor er det lite man kan si med sikkerhet om dette emnet. Enkeltpersoner som har blitt tatt for smugling kan fortelle en del, men ofte vet selv ikke disse så mye om hva som skal skje med varene de har med seg. Man antar at kjøttprodukter som smugles i stort omfang skal til små restauranter/gatekjøkken. Fordi det som regel er ferskvare antar man også at det er bestillingsvarer, altså at den som smugler vet nøyaktig hvor varene skal leveres. Det er veldig sjelden blitt tatt frysebiler med kjøtt. På samme måte er ofte alkoholsmuglere folk som er tilknyttet et serveringssted som har gitt et «oppdrag» om kjøp av varer i utlandet. Mange av de partiene som blir tatt ligger like under foreleggsgrensen, det vil si at de slipper fengsel, men får en bot.

⁸ Se omtale kapittel 3.6.2

Inntrykket er at markedet for smuglersigaretter er mer preget av organisert virksomhet enn for de andre varene. Ifølge en rapport fra KRIPOS (2011) er smugling av sigaretter et voksende problem i Norge, Sverige og Europa for øvrig. Sigarettene som smugles til Norge kommer hovedsakelig fra Polen, deretter Litauen.

I mange av sakene går de samme aktørene igjen, og ofte smugles det flere typer varer samtidig. Enkelte beslag er så store at det er rimelig å tro at en organisert virksomhet står bak, fordi det er behov for mellomlagringssted og en truck til å laste av varene. Kripos mistenker at steder som jevnlig anløpes av østeuropeiske vogntog, fungerer som omsetningssted for smuglersigaretter, både for privatpersoner, restauranter og lignende. Men som nevnt innledningsvis er det stor usikkerhet knyttet til forholdene i smuglermarkedet i Norge.

4.3 Oppsummering smugling

- Økning i tollbeslag i de senere år tilsier at smugling til Norge øker
- Beslag av brennevin økte mest mellom 2008 og 2011, med 68 %
- Undersøkelser viser at småsmugling til eget forbruk ansees som lite alvorlig forseelse, men det er større aksept enn faktisk utførelse
- Svært liten aksept for smugling for videresalg
- Organisert smugling har ikke høyt prioritet hos politiet, og det er lite man vet sikkert om dette markedet.
- Sigaretter er viktigst når det gjelder organisert smugling.

5 Konsekvenser av økt grensehandel og smugling

I de foregående kapitlene har vi sett forskjellige eksempler på tallmateriale som ikke levner noen tvil om at grensehandelen i de senere år har hatt en betydelig økning. I dette kapitlet skal vi se på hvilke konsekvenser dette har.

5.1 Sysselsetting

Sysselsettingseffektene i Norge av grensehandelen anslås her til et tap av ca. 7 700 årsverk i norsk detalj- og engroshandel, matindustri og jordbruk med underleverandører. Effekten bygger på en rekke antagelser. Vi sannsynliggjør at det største tapet av årsverk skjer i primærnæringen, dvs. i jordbruket, til tross for at det kronemessige omsetningstapet der er relativt beskjedent. Anslaget for tapte årsverk omfatter grensehandel på dagsreiser utenlands, dvs. samme definisjon som i figur 3.1. Estimatenes dekker ikke smugling eller kjøp på reiser med overnatting. Beregninger og usikkerhetsmomenter omtales kortfattet i de neste avsnittene og er grundigere dokumentert i Pettersen (2012).

- *Detaljhandel:* Omsetningen i norsk detaljhandel er anslått å være redusert med 10,1 milliarder kroner netto før merverdiavgift, noe som tilsier et tap på ca. 2 800 årsverk. Vi tar utgangspunkt i en grensehandel med dagligvarer på ca. 11,5 milliarder kroner, hvorav noe under halvparten dreier seg om matvarer, mens 15 prosent er alkoholholdige drikkevarer, vel fem prosent mineralvann osv. (jf. figur 4.1). Vi legger til grunn at halvparten av varegruppen «annet» på 15 prosent, og alle tjenester (3,5 %) skal holdes utenfor. Den andelen vi dermed antar går gjennom primært dagligvarehandel og utsalg av alkoholholdige drikkevarer netto for merverdiavgift, er beregnet med basis i relative prisnivåer for matvarer, anslag for priselastisiteter for de ulike varegruppene, og momssatser. Sysselsettingseffekten i antall årsverk bygger på varehandelsstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). Antatt omsetning pr årsverk er anslått til 3,7 millioner kroner.
- *Engroshandel:* Omsetningen anslås å være redusert med 7,8 milliarder kroner som tilsier tap av ca. 500 årsverk på engrosleddet. Vi forutsetter at all omsetning på detaljistleddet skjer gjennom grossistledd. Bruttopåslaget på detaljistleddet er anslått til 23 % av omsetningen basert på varehandelsstatistikk fra SSB. Omsetningen pr. årsverk på engrosleddet er anslått til 15,8 millioner kroner.
- *Mat- og drikkevareindustri:* Omsetningen i næringsmiddelindustrien er anslått å være redusert med 3,7 milliarder kroner hvorav 3,1 milliarder gjelder matindustri, resten drikkevaresektoren. Dette tilsier et sysselsettingstap på ca. 1 100 årsverk. Omsetningstapet utgjør ca. halvparten av reduksjonen på grossistnivå. Vi regner med 15,6 prosent bruttofortjeneste på engrosleddet, med basis i bruttofortjenestetall fra SSB, og legger til grunn at den overveiende delen av matvarene i grensehandelen alternativt ville vært bearbeidet i norsk matindustri. Det vil si en samlet andel av omsetningen som alternativt ville vært importert uten bearbeiding i norsk industri, på ca. 6 prosent. Anslaget er basert på total import av bearbeidede jordbruks- og fiskevarer, og forutsetter at grensehandelen altså i svært begrenset grad erstatter grossistimport av matvarer til Norge. For tobakksvarer ser vi bort fra industriell bearbeiding

i Norge. For drikkevarer under ett antar vi at tilsvarende andel er 70 prosent, regnet i verdi. Omsetning pr. årsverk er hentet fra tall for norsk næringsmiddelindustri og anslått til 3,5 millioner kroner.

- *Primærproduksjon, dvs. jordbruket:* Omsetningen fra jordbruket anslås å være redusert med 1,5 milliarder kroner, sysselsettingen i jordbruket med ca. 3 100 årsverk. Vi har lagt til grunn at det er lav importandel i Norge for råvarer til de matproduktene som har betydning for grensehandelen og, i tillegg, at det er relativt høy andel råvarer i produktene. Importandelen av industriens råvarer er anslått til 10 prosent og norske jordbruksråvarers andel av industriens gjennomsnittlige salgsspris til grossist er forutsatt lik 50 prosent. Vi forutsetter altså at hovedproduktene i grensehandelen er produkter der norsk jordbruk nyter høyt importvern og norske råvarer alternativt ville utgjort en høy andel av produktets salgsverdi til grossist. En relativt høy andel stykningsdeler vil være i tråd med en slik antagelse. Andelen norske jordbruksvarer er forutsatt å utgjøre kun 10 % for samlet drikkevareindustri. Omsetning pr. årsverk i norsk jordbruk er beregnet til noe under en halv million kroner basert på salgsinntekter netto for tilskudd på 24 milliarder og ca. 49 000 årsverk. Lav omsetning pr. årsverk og høy andel råvarer i produktene, er mye av forklaringer på at jordbruket, i våre beregninger, taper flest årsverk på grensehandelen.
- *Leverandørindustrien* får et merkbart omsetningstap av grensehandelen. Antatt høy omsetning pr. årsverk gir et anslag for tapte årsverk på i underkant av 300. Av salgsværdien av jordbruksprodukter på 24 milliarder kroner netto, utgjør underleveranser av gjødsel, fôr, såkorn, energi osv. 25 milliarder. Vi forutsetter at andelen underleveranser er den samme for grensehandelsprodukter, slik at nedgangen i omsetningen fra leverandørindustrien blir 1,6 milliarder kroner. Omsetningsnedgangen i leverandørindustrien antas å gjelde et snitt av flere grupper grossistvirksomheter i varehandelsstatistikken med omsetning pr. årsverk ligger på ca. 5,5 millioner kroner.

Usikkerheten ved anslått tap på 7 700 årsverk knytter seg primært til seks faktorer: definisjonen av grensehandel, antagelser om importandeler, antagelser om råvareandeler i produktene, omsetning pr. årsverk, vridninger i produktsammensetning og muligheten for omsetning av norske produkter via utsalg på ande siden av grensen. Her, som også tidligere i notatet, er utgangspunktet samme definisjon som i SSBs analyser, dvs. innkjøp på dagsreiser over grensen. Andre innkjøp over grensen, faller utenfor. Omsetningstallene pr. årsverk bygger på SSBs statistikk, men detaljeringsgraden og representativiteten kan variere. F.eks. bruker vi her kun tall for detaljhandel og engroshandel med bredt vareutvalg, dvs. ikke spesialforretninger, som kunne gi større utslag på sysselsettingseffektene.

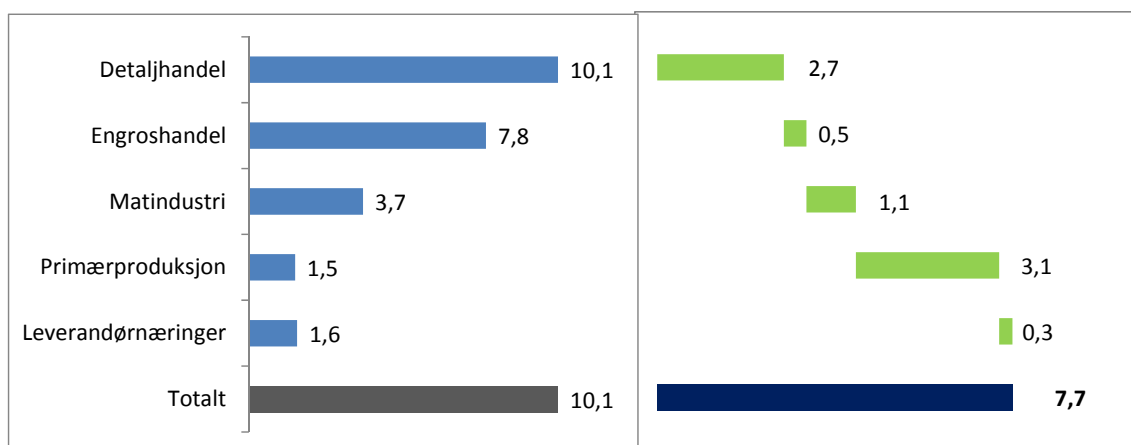
Antatt andel råvarer fra norsk jordbruk i matindustriens produkter, har stor betydning for sysselsettingseffekten for jordbruket. Reduserer vi anslått andel fra 0,5 til 0,4, synker også anslått sysselsettingseffekt på primærleddet med 20 prosent eller mer enn 600 årsverk.

Vi forutsetter at det er en høy andel norske råvarer i den omsetningen grensehandelen foretrekker fra norske dagligvarehandel, og vi bruker gjennomsnittlige anslag for arbeidskraftforbruket pr. omsatt krone. Dersom omsetningen i grensehandelen i større grad dreier seg om de dyrere produktene, dvs. f.eks. mer fileter enn kjøttdeig og ribbe, kan vi overdrive sysselsettingseffekten. Det samme gjelder om andelen bearbejdede stykningsdeler av kjøtt er lav. Vi har tatt lite høyde for at nordmenn drar til Sverige for å kjøpe kaffepulver, ris, frosne eller halvstekte bakervarer eller pasta; dvs. matvarer som

i Norge i stor grad inneholder importerte råvarer. Jo mer kaffe og risprodukter i handlekurven, jo mer sannsynlig er det at vi overdriver effekten for jordbruket.

En siste innvending er at vi ikke har grunnlag for å vurdere omsetning av norsk-produserte varer til norske forbrukere via grensehandelen. Grensehandelsbutikkene kan være gode salgskanaler for norske merkevarer, i den grad disse kan eksporteres til internasjonale vilkår. Det kan være et interessant tema å forsøke å forstå denne omsetningen bedre.

Figur 5.1 viser vårt anslag for både konsekvensen av grensehandel for omsetning på ulike ledd i verdikjeden i Norge, og anslåtte sysselsettingskonsekvenser.

Kilder: SSB, NOU (2003), egne beregninger og anslag som er dokumenter i Pettersen (2012).

Figur 5.1 Anslåtte effekter av grensehandelen for norsk omsetning (venstre del) og sysselsetting (høyre del) fordelt på ulike ledd i verdikjeden. Dagligvarer og alkoholholdige drikkevarer. Omsetning i millioner kroner, sysselsetting i 1000 tapte årsverk.

5.2 Avgiftstap

En del av statens inntekter kommer fra avgifter. Merverdiavgiften er en generell forbruksskatt. Særaggifter er en måte å skattelegge befolkningen på som samtidig hever kostnadene på varer man av forskjellige årsaker ønsker å begrense forbruket av. Dette gjelder for eksempel alkohol, sukker og tobakk. Både grensehandel, tax-free handel og smugling fører til at statens inntekter fra merverdiavgifter og særaggifter blir redusert. I det følgende presenteres beregninger på avgiftstap fra tax-free handel og grensehandel. I tillegg til dette kommer avgiftstap fra smugling, som vi ikke har beregnet.

5.2.1 Avgiftstap som konsekvens av tax-free handel

SIRUS gjorde våren 2012 en beregning av særaggifter og merverdiavgifter som Norge går glipp av som følge av tax-free handel på norske flyplasser. For å kunne gjøre en slik beregning har SIRUS gjort visse antagelser om denne handelen, blant annet at 90 % av salget ved innreise og 75 % av salget ved utreise går til norske borgere. Videre antar de at bare halvparten av dette forbruket av alkohol og sigarer ville funnet sted dersom det måtte bli kjøpt til innenlandske priser, mens 75 % av sigarettene og tobakken og snusen

ville blitt kjøpt allikevel. SIRUS kommer da fram til at det samlede avgiftstapet er på 1 280 800 000 kroner, altså omtrent 1,3 milliarder kroner.

SIRUS antar videre at tax-free kjøpene til de som har reist med ferge til utlandet er på samme nivå som de som har reist med fly. Ifølge Statistisk sentralbyrå reiste i 2010 til sammen 5,72 mill. passasjerer enten ut fra eller inn til Norge med ferge. Med de samme antagelsene om kjøp som for flytrafikken, kommer SIRUS fram til at tapte avgifter tilsvarer et beløp på 427 millioner kroner.

Med SIRUS sine antagelser fører tax-free handelen til et merforbruk av alkohol og tobakk, de beregner at tax-free ordninger fører til at det drikkes 16 % mer hetvin og 12 % mer sprit, men bare 3 % mer vin og 0,5 % mer øl.

5.2.2 Avgiftstap fra grensehandel

Grensehandel gir tap av avgifter i Norge på samme måte som tax-free handel, men det genererer skatte- og avgiftsinntekter i det landet hvor det handles. I beregningen under har vi tatt utgangspunkt i SSBs tall for grensehandel for forskjellige varetyper, og gjort de samme antagelser som SIRUS når det gjelder kjøp av alkohol og tobakk, altså at bare halvparten av alkoholsalget og 75 % av tobakksalget ville ha funnet sted uten muligheten for grensehandel. Systembolagets tall på alkoholsalg er brukt som utgangspunkt for å beregne fordelingen på forskjellige typer alkohol (se tabell T.7 i vedlegget).

Tabell 5.1 Avgiftstap fra grensehandel (i MRD kroner)

	Totalsalg grensehandel	Tapt salg innenlands	Tapt særavgift	Tapt MVA	MVA + særavgift
Mat	4.98	4.98		0.65	0.65
Mineralvann	0.57	0.57	0.11	0.11	0.22
Alkohol	1.62	0.81	0.50	0.16	0.66
Tobakk	1.38	1.035	0.60	0.21	0.81
Tjenester	0.37	0.37		0.03	0.03
Til sammen	8.92	7.765	1.21	1.16	2.37

Note: For tobakk er det beregnet at 52 % er sigaretter og 21 % er tobakk og 27 % er snus, tilsvarende som for salg i Norge (SIRUS 2012). Har antatt følgende tobakkspriser: en tjuepakning sigaretter er satt til 80 kr, prisen på en pakke tobakk (50 gr) til 200 kr, prisen på en eske snus (50 gr) til 80 kr. Har antatt pris på mineralvann 15 kr per liter. MVA er 13 % av salgspris for mat, 20 % for mineralvann, alkohol og tobakk, og 7 % for tjenester.

Ifølge denne beregningen er avgiftstapet som følge av grensehandel til sammen på ca. 2,37 milliarder kroner. Det største avgiftstapet er på tobakk, deretter følger mat, hvor det kun er beregnet tap av merverdiavgift.

5.3 Miljøkostnader

Grensehandel innebærer at folk reiser lenger for å handle enn de ville ha gjort dersom de hadde handlet varene sine i Norge. Ved hjelp av Bygdeforsks undersøkelse fra 2003 kan vi lage et estimat for hva dette innebærer av kostnader i form av bensinforbruk, CO₂-utslipp og tidsbruk.

I en tid hvor det er en politisk målsetning å redusere bruk av fossilt brennstoff for å bremse klimaendringene, er det relevant å se på hva grensehandelen innebærer i forhold til CO₂-utslipp. Ifølge undersøkelsen til Bygdeforsk fra 2003 reiste 94 % av grensehandlerne med bil, og bare 2 % med spesialoppsatt buss. I denne undersøkelsen ble det

også spurt om reiseavstand og hvor mange passasjerer som kjører i hver bil som (se tabell T.8 og T9). Ved å bruke gjennomsnittet for hver avstandskategori, og under antagelsen om at de som hadde en avstand på over 100 km i snitt har kjørt 150 km, får vi at den gjennomsnittlige avstanden per reisende er 83.4 km. Ifølge SSB ble det i 2011 foretatt 7 069 000 grensehandelsturer, av dette antar vi at 94 % ble foretatt med bil. Med utgangspunkt i Bygdeforsks resultater, får vi at det ble foretatt 3,1 millioner bilturer til Sverige i 2011. Ganget med gjennomsnittlig antall km fram og tilbake (166,8 km) gir dette 522 millioner km tilbakelagt. Til sammenligning ble det totalt kjørt 611 millioner km buss i Norge 2011, og i Finnmark ble det totalt kjørt personbil 482,9 millioner km, altså mindre enn det ble kjørt i forbindelse med grensehandel. I 2004 brukte en bil i snitt 0,77 liter per mil, det vil si at det ble konsumert ca. 40 millioner liter bensin i forbindelse med grensehandel i 2011. Hvis en liter bensin koster 15 kroner, betyr dette at det ble brukt 603 millioner kroner på bensin i forbindelse med grensehandelen. Ifølge Klima- og forurensningsdirektoratet slipper en bensindrevet bil i snitt ut 2,316 kg CO₂ per liter bensin. Etter denne beregningen som er gjort her stod grensehandelen i 2011 for 93 096 tonn CO₂-utslipp. Til sammenligning var testanlegget på Mongstad beregnet til å skulle fange 100 000 tonn CO₂.

Dette er en meget grov beregning basert på en undersøkelse fra 2003 med 331 personer. Her er ikke tatt høyde for at grensehandelturene ofte er tatt i stedet for andre, kortere kjøreturer til nærbutikker, eller eventuelt hyggeturer til andre steder, som også ville ha generert utslipp. Samtidig er det heller ikke medregnet miljøkostnader forbundet med slitasje på veier, biler o.l.

Når det gjelder tidsbruk, kan vi anta at det ble brukt i snitt ca. 2 timer og 45 min per tur. Hvis vi med utgangspunkt i det totale antallet turer i 2011 regner ut det totale antall timer dette utgjør, og ganger dette med gjennomsnittlig timelønn før skatt for 2011 (ca. 220 kroner), sitter vi igjen med et estimat for totale alternativkostnader av grensehandel på 4,2 milliarder kroner. Men det er betenkelig å bruke et slikt regnestykke, for det første fordi det ikke er trukket fra tiden man ellers ville ha brukt til handling i Norge, men mest fordi, som vi senere skal se, mange som drar på grensehandel oppgir i spørreundersøkelser at de ikke ser på dette som en kostnad og et arbeid, men som en sosial opplevelse og en hyggetur.

5.4 Oppsummering konsekvenser av grensehandel

- Grensehandel fører til redusert sysselsetting i Norge, og det totale tapet av arbeidsplasser er beregnet til 7 700 arbeidsplasser, hvorav 3 100 er i primærsektoren
- Grensehandel, tax-free og smugling fører til reduserte inntekter til den norske stats kassen i form av avgiftstap
- Avgiftstap som følge av tax-free handel på norske flyplasser er beregnet til 1,3 milliarder kroner, tilsvarende for ferger er 427 millioner kroner
- Avgiftstap fra grensehandel er beregnet til 2,4 milliarder kroner
- Det beregnes at det totalt kjøres 522 millioner km med bil i forbindelse med grensehandel, noe som gir utslipp av 93 096 tonn CO₂.

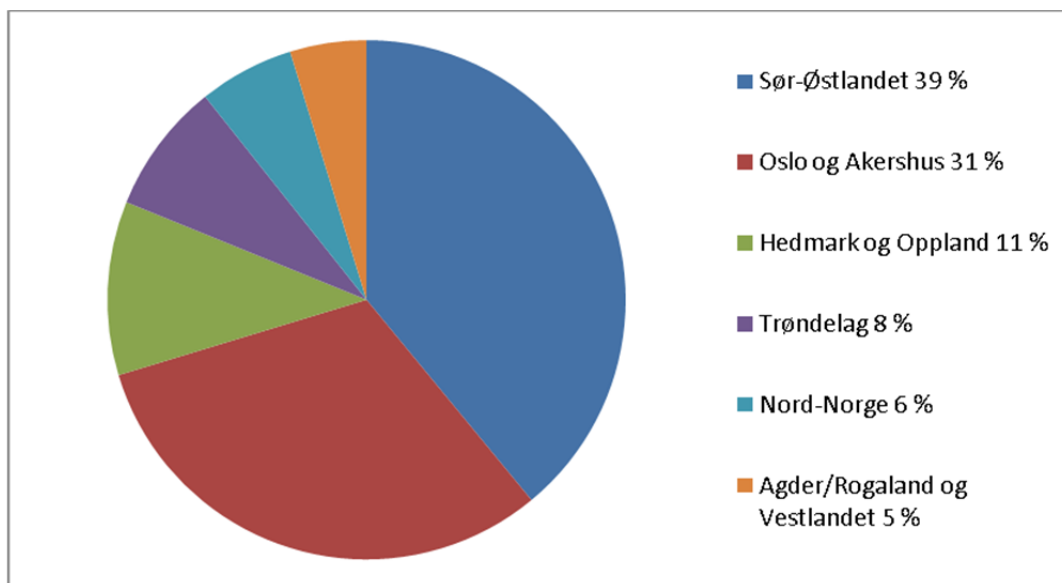
6 Årsaker til grensehandel

Hvorfor eksisterer grensehandel? Som tidligere omtalt er grensehandel et utstrakt og kjent fenomen mange steder og i mange land. Vi vil gå nærmere inn på det vi finner som sentrale forklaringsfaktorer for dette fenomenet. Grensehandel kan skyldes innenlandske forhold – særnorske regler og ordninger som på en måte skyver konsumentene over grensen for å gjøre innkjøpene sine der, eller det kan skyldes utenlandske forhold – betingelser og forhold som er så attraktive at de trekker handlende nordmenn over grensen⁹.

6.1 Hvem er grensehandleren?

6.1.1 Hvor kommer grensehandleren fra?

For å forstå noe av årsaken til grensehandel, er det hensiktsmessig å se på hvem i den norske befolkningen det er som drar på grensehandel, og hva disse oppgir som årsak til at de gjør dette. Hvor kommer grensehandlerne fra?

Figur 6.1 Handlebeløp ved grensehandel, etter opprinnelsessted

Kilde: SSB

Som det fremgår av figuren er det Sør-Østlandet, Oslo og Akershus, og Hedmark og Oppland som bruker mest penger på grensehandel (81 % til sammen). Oslo ligger 100 kilometer fra grensen og kjøpesentrene i Sverige. I hele regionen med Østfold og Akershus er det en befolkning på over 1 million.

En undersøkelse gjort for Norsk Landbrukssamvirke (NL) om nordmenns holdninger til og oppfatninger omkring utvalg, pris, kvalitet, tillit og trygghet når det gjelder

⁹ Såkalte push og pull factors er sentrale begreper i studier av migrasjon, men er også beskrivende for grensehandel.

matvarer, viste at 65 % av de spurte i Østfold hadde vært på handletur til Sverige i løpet av de siste tre månedene. På de neste plassene fulgte Hedmark (41 %), Vestfold (33 %), Akershus (29 %), Telemark (25 %), Buskerud (23 %) og Oslo (23 %) (NL 2007). Østfold ligger nær grensen og det er et naturlig forklaring på de høye tallene der. Men Vestfold, Telemark og Buskerud er ikke like nært, likevel har de også høye tall. Disse fylkene er imidlertid ganske nærme Sandefjord med ferge til Strømstad.

6.1.2 Andre karakteristikk

Det finnes flere spørreundersøkelser som ser etter spesielle karakteristikk ved de som drar på grensehandel. Ifølge undersøkelsen til NL hadde 20 % av de spurte handlet i Sverige de siste tre månedene. Flere par og barnefamilier drar på grensehandel enn single (14 %). Undersøkelsen finner at noe flere menn enn kvinner sier at de har vært på handletur i Sverige. Det er ingen store avvik i forhold til gjennomsnittet i befolkningen når det kommer til inntektsnivå, alder og utdanningsnivå. Dette korresponderer med funn fra en undersøkelse gjennomført ved Svinesundsområdet av Bygdeforskning høsten 2002, som i tillegg finner at det ikke er en større andel arbeidsledige blant de som drar på grensehandel (Storstad 2003).

I undersøkelsen til NL kommer det fram at 26 % av FrPs velgere og 21 % av Aps velgere hadde vært på grensehandel, noe som er klart høyere enn tallene for KrF (7 %), SP (11 %) og Venstre (11 %). Også i Bygdeforsks undersøkelse var FrP velgere kraftig overrepresentert blant grensehandlerne, mens de andre partiene hadde mindre eller lik andel som i befolkningen for øvrig (Storstad 2003). Storstad konkluderer med at grensehandlerne ikke skiller seg ut fra befolkningen for øvrig annet enn ved sitt partipolitiske ståsted, noe hun mener gir en indikasjon på at grensehandel kan være politisk motivert.

6.2 Motivasjon for grensehandel

Grensehandelsutvalget slår noe kategorisk fast at «grensehandel oppstår over landegrenser ved store forskjeller i pris eller utvalg mellom naboland» (NOU 2003). Dette samsvarer med at over 30 % av respondentene i undersøkelsen til NL svarte at den viktigste motivasjonen for grensehandel var billigere matvarer. Deretter fulgte det sosiale, «hyggelig med en tur», 24 %. Det var 20 % som svarte at billigere snus og tobakk var den viktigste motivasjonsfaktoren, mens billigere alkohol var den viktigste årsaken for 12 %. Svært få oppgav bedre kvalitet på matvarene som viktigste motivasjon, 4 %. Billigere brus og godteri var de to årsakene som var viktigste årsak for færrest (NL 2007). Det var en tydelig tendens til at de som bodde nærmest svenskegrensen var mest opptatt av billigere matvarer, billigere alkohol og billigere snus- og tobakksvarer, mens de som reiser fra fylker lengre unna er mest opptatt av det sosiale ved å reise på en hyggelig tur.

I undersøkelsen til Bygdeforskning (Storstad 2003) ble respondentene bedt om å oppgi hva som var hovedårsaken til at de var i Sverige. Hele 84 % svarte da at de var på handletur, mens for de resterende 16 % var det noenlunde lik fordeling på de som oppgav at de var på tur/utflukt, forretningsreise, besøk hos slekt og venner o.l. Dette tolkes dithen at turaspektet er underordnet den viktigste grunnen, som er å handle billig. I undersøkelsen ble respondentene også bedt om å beskrive en rekke mulige årsaker til å dra på grensehandel på en skala fra 1 (ingen betydning) til 7 (avgjørende betydning). «Lave priser» fikk klart høyest score med 6,8 i snitt. Deretter fulgte «hyggelig med en tur» – 4,2; «kort reiseavstand» – 4,1; «god tilgjengelighet/ parkeringsmuligheter» – 4,0; «flere varer å velge mellom» – 3,9; «søndagsåpent» – 3,7; «annerledes vareutvalg» –

3,3; «bedre service» – 3,2; og «bedre kvalitet på varene» – 3,1. I undersøkelsen til NL fant man at 64 % av de spurte syntes kvaliteten på matvarene var lik i Norge og Sverige. 19 % syntes kvaliteten på varene de kjøpte i Sverige var bedre enn i Norge, mens 8 % syntes den var dårligere.

Vi ser at alle de oppgitte faktorene hadde en betydning for hvorfor nordmenn drar på grensehandel. Vareutvalg, tilgjengelighet og kvalitet var alle faktorer som var med på å trekke handlende over grensen, men den klart mest betydningsfulle enkeltfaktoren var lave priser.

6.2.1 Prisforskjeller

De undersøkelsene som er nevnt her indikerer tydelig at lavere priser i Sverige er en viktig årsak til at folk drar på grensehandel. Sammenligninger av priser i Norge og Sverige er ofte beskrevet i media, for eksempel i en artikkel i VG 04.10.2012, der prisen på en kurv dagligvarer var 63 % høyere i Norge enn i Sverige. I det følgende vil vi først se på prisutviklingen på en del sentrale varer, deretter på årsakene til at det er prisforskjeller mellom Norge og Sverige. I tillegg til årsakene som diskuteres spesielt under, vil det generelt høyere lønns- og kostnadsnivået i Norge ha en betydning for prisforskjeller mellom Norge og Sverige, særlig på bearbejdede varer.

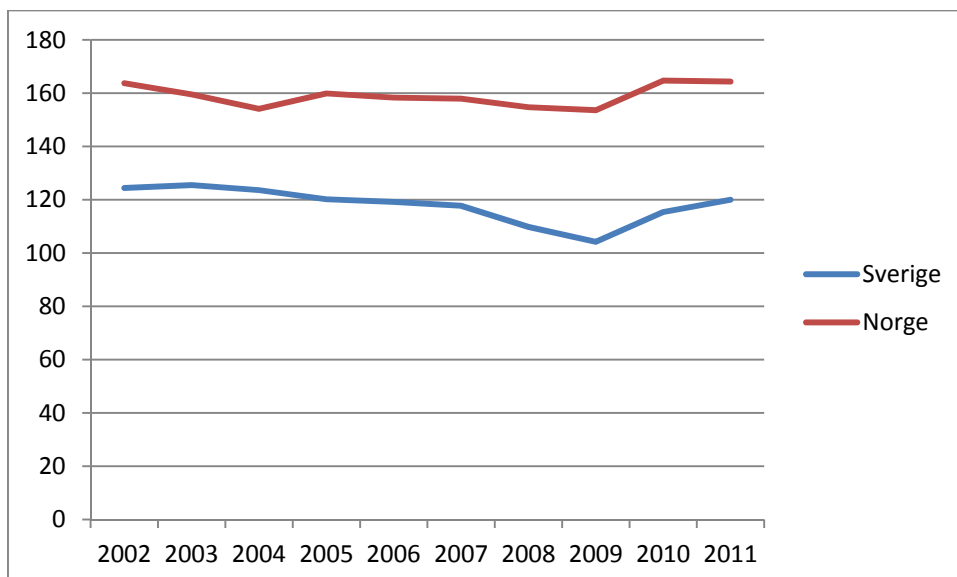
6.2.1.1 Prisutvikling

Figurene under viser prisutviklingen for en del varegrupper for de siste ti år. Figurene er basert på data fra tabell T.10 i tillegget og viser prisutviklingen i Norge og Sverige i forhold til gjennomsnittsprisene i Europa. Verdiene i figurene viser priser opp mot gjennomsnittspriser i EU fra år til år. Gjennomsnittsprisene i EU er normalisert til 100. Vi ser at de norske prisene for mat og ikke-alkoholholdig drikke holder seg godt over de svenske prisene i hele perioden – mellom 30,5 og 44,9 prosentpoeng høyere når man tar utgangspunkt i gjennomsnittet for EU. Prisene varierer noe mer i Sverige enn i Norge i forhold til det europeiske gjennomsnittet. Både de svenske og norske prisene viste en svak konvergerende tendens mot gjennomsnittet i EU fra 2002 til 2009. De svenske prisene konvergente mest til 13 prosentpoeng over gjennomsnittsprisene, mens de norske konvergente til 76 prosentpoeng over gjennomsnittsprisene om man ser alle varegrupper under ett – inkludert alkohol, tobakk, klær og sko. De siste to årene har både svenske og norske priser beveget seg bort fra gjennomsnittet. Fra 2004 til 2011 har forskjellen mellom norske og svenske priser på alle varegrupper økt fra 48,5 prosentpoeng til 60,5 prosentpoeng. I tabell T.10 i tillegget finner man data for ulike varegrupper.

Prisene på tobakk og alkohol i Norge og Sverige har nærmet seg noe, mens på prisene på ost, frukt, grønnsaker og «andre matvarer» er det større forskjeller enn tidligere. For noen varegrupper har det altså vært en konvergerende trend, mens det for andre varegrupper er en divergerende trend. Prisene på klær og sko har nærmet seg mye i perioden. Det er varer som ikke er rammet av andre toll og importbegrensninger i Norge enn i Sverige. I det minst regulerte markedet har det vært prisutjevning.

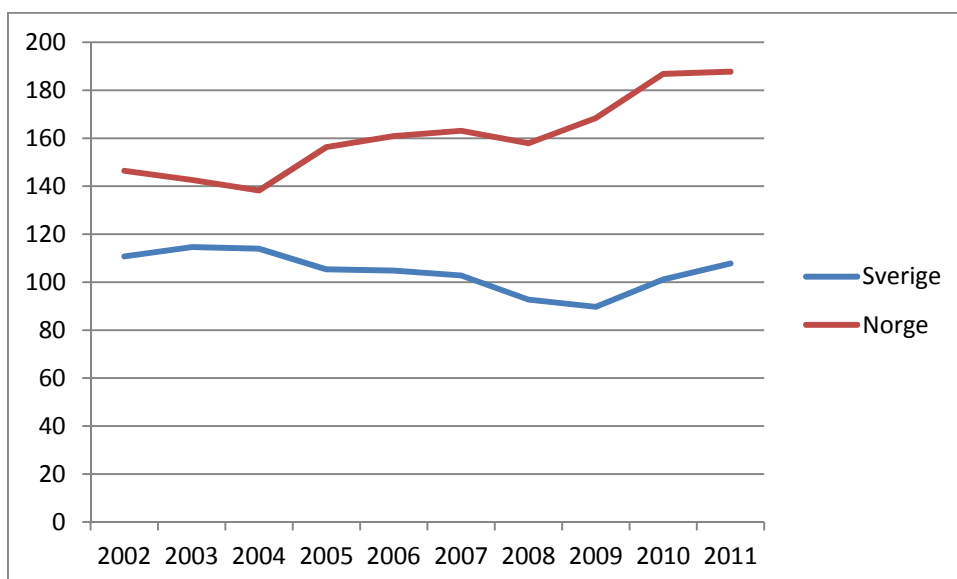
Melk, ost og egg er varer som for en stor del produseres og konsumeres lokalt. I Sverige har man hatt en utvikling i retning av billigere melk og ost sammenlignet med gjennomsnittet i EU, mens i Norge har disse varene blitt relativt dyrere i samme periode.

Det er interessant å merke seg at for kjøtt, som er den mest populære grensehandelsvaren, har det vært en konvergerende utvikling. I 2002 var de norske kjøttprisene 71 prosentpoeng høyere, mens de i 2011 var 41 prosentpoeng høyere. Det er altså ikke en økning i kjøttpriser i Norge i forhold til Sverige som har vært drivkraft for økningen i grensehandelen i denne perioden.

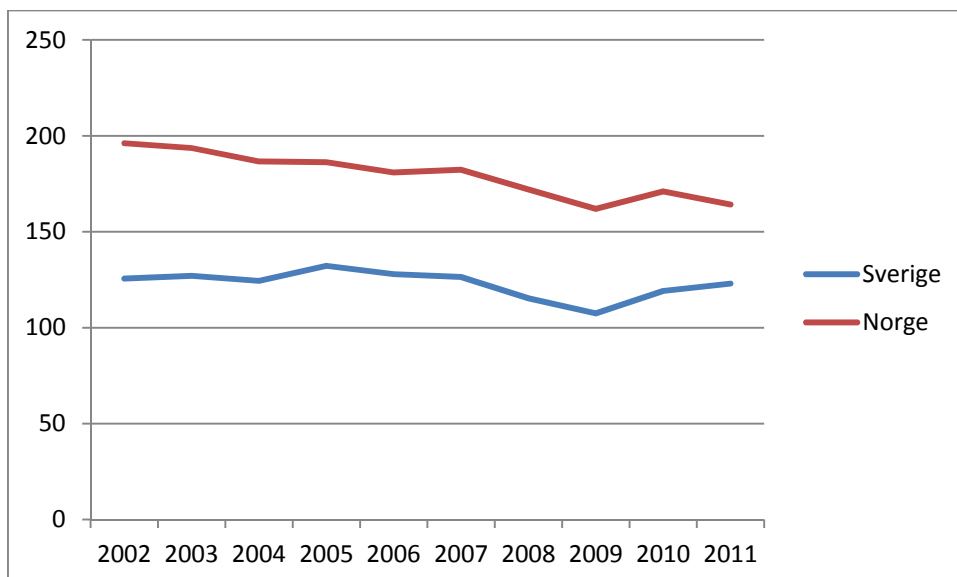
Figur 6.2 Prisutvikling mat og ikke-alkoholholdig drikke i forhold til gjennomsnittspriser i Europa

Kilde: Eurostat

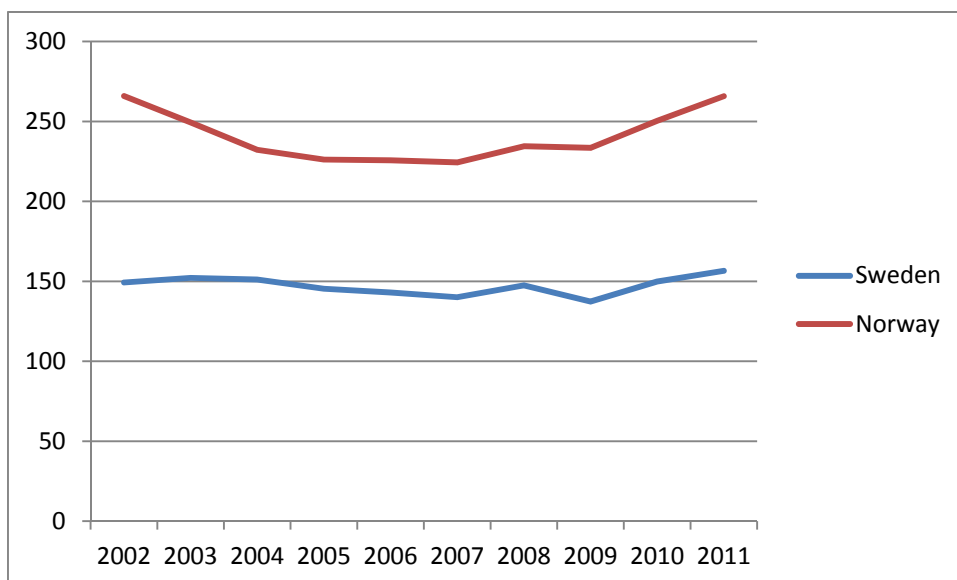
Figur 6.3 Prisutvikling melk, ost og egg i forhold til gjennomsnittspriser i Europa

Kilde: Eurostat

Figur 6.4 Prisutvikling kjøttvarer i forhold til gjennomsnittspriser i Europa

Kilde: Eurostat

Figur 6.5 Prisutvikling alkoholholdig drikke i forhold til gjennomsnittspriser i Europa

Kilde: Eurostat

I tillegg til at det er ulike priser på varetilbudet i Norge og Sverige, er det også prisforskjell på en del tjenester. Ut fra mediaomtale og omtale på nettsider om grensehandel, er det særlig tjenester som service på biler, tannbleking, laserbehandling av øyne og andre helse- og velværetjenester som er aktuelle tjenester å få utført for nordmenn på grensehandeltur i Sverige, men Eurostat har ikke data på priser på de ulike tjenestene.

De relative prisene viste samme divergerende tendens gjennom andre halvdel av 1990-tallet som det som er vist over (Eurostat; Lavik, 2009). Det har altså vært en periode på 15 år hvor prisene har beveget seg noe ulikt og i favør billigere varer i Sverige.

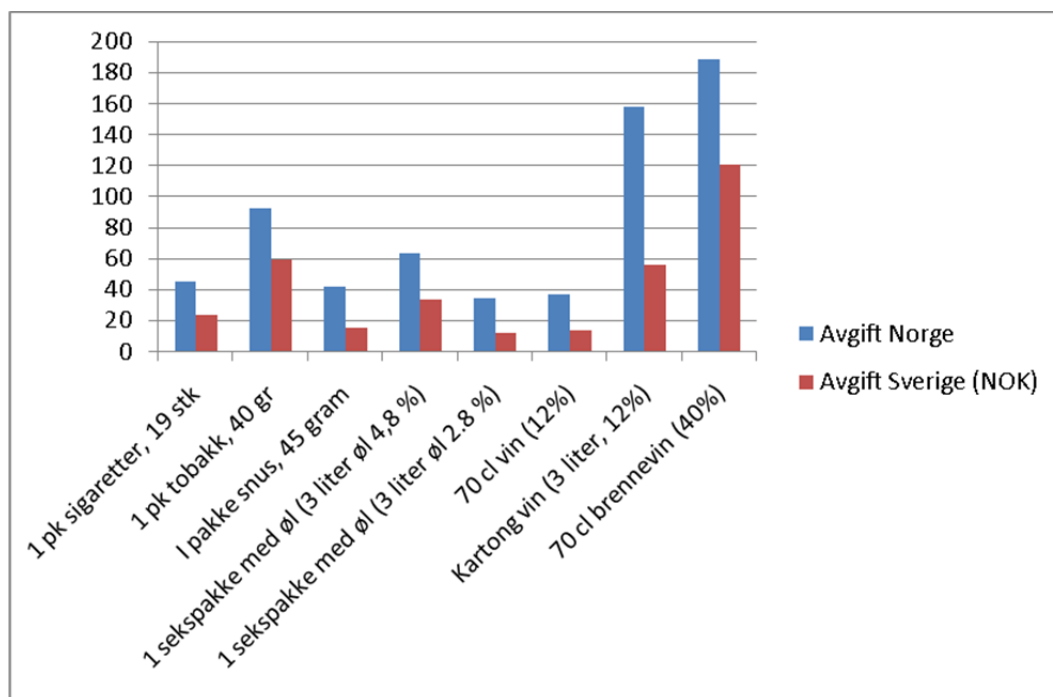
Vi har sett at hverken kjøtt eller alkohol og tobakk, som er de mest typiske grensehandelsvarene, har blitt så mye dyrere i Norge i forhold til Sverige at det kan forklare

veksten i grensehandel i de seneste år. I det neste vil vi se på hva som er årsakene til at det er prisforskjeller mellom de to landene.

6.2.1.2 Særavgifter på alkohol og tobakk

De nordiske landene har høyere særavgifter på alkohol og tobakk enn nabolandene. Danmark har de laveste avgiftene i Norden, mens Norge har de høyeste fulgt av Island, Sverige og Finland (Karlsson og Österberg 2009)¹⁰. Figuren under viser nivået på avgifter for øl for hele Europa. Sammenlignet med våre nærmeste naboland var forskjellen i 2007 størst for tobakk, da hadde Sverige 60 % av vårt avgiftsnivå. Se for øvrig figur T.4 fra Lavik og Nordlund (2009) i tillegget. Ettersom den norske grensehandelen i all hovedsak foregår mot Sverige er det naturlig å sammenligne våre avgifter med de svenske. I Sverige har ikke avgiftene på alkohol endret seg siden 2008. Det ble foreslått at man skulle øke dem i 2011, men dette ble ikke vedtatt, og en av årsakene var i følge svensk media at man fryktet for økt grensehandel med Danmark, som har lavere avgifter. Tobakksavgiftene økte i Sverige i 2011 og i 2012. De norske avgiftene har økt i forhold til de svenske, og har dermed ført til at norske varer har blitt dyrere enn de svenske.

En oversikt over avgiftene i Norge og Sverige kan sees i tabell T.11–T.14 i tillegget. Den grafiske framstillingen under viser forskjellen i avgift på en del alkoholholdige varer, og en del tobakksprodukter. Nøyaktige tall er å finne i tabell T.15 i tillegget. Her kommer det fram at forskjellen i avgifter er størst for snus, øl og vin, hvor de svenske avgiftene utgjør 35 % av de norske. For sigaretter og sterkøl utgjør de svenske avgiftene omtrent halvparten av de norske, og for brennevin 63 %.

Figur 6.6 Forskjeller i avgifter Norge og Sverige for utvalgte produkter

¹⁰ Det er ulikt nivå på ulike alkoholholdige drikkevarer, noe som har ført til at man i Finland og Sverige har man en situasjon hvor finner reiser til Sverige for å handle øl og vin, mens svensker reiser til Finland for å kjøpe hetvin og brennevin (ibid)

I Norge har vi avgift på øl og andre alkoholholdige varer med alkoholprosent under 2.7, (kroner 3), det har de ikke i Sverige.

6.2.1.3 Importvern og toll på landbruksvarer

En av årsakene til at det er høyere priser på en del matvarer i Norge, er importvernet. Importvernet er en forutsetning for gjennomføring av den vedtatte landbrukspolitikken. De høyeste tollsatsene er på landbruksvarer som produseres i Norge, f.eks. storfekjøtt og melkeprodukter. For bearbejdede landbruksvarer, som f.eks. pizza, bakervarer og sjokolade er tollnivået moderat, mens det er tollfrihet for landbruksvarer som ikke produseres i Norge, eksempelvis sitrusfrukter, bananer, kaffe og ris.

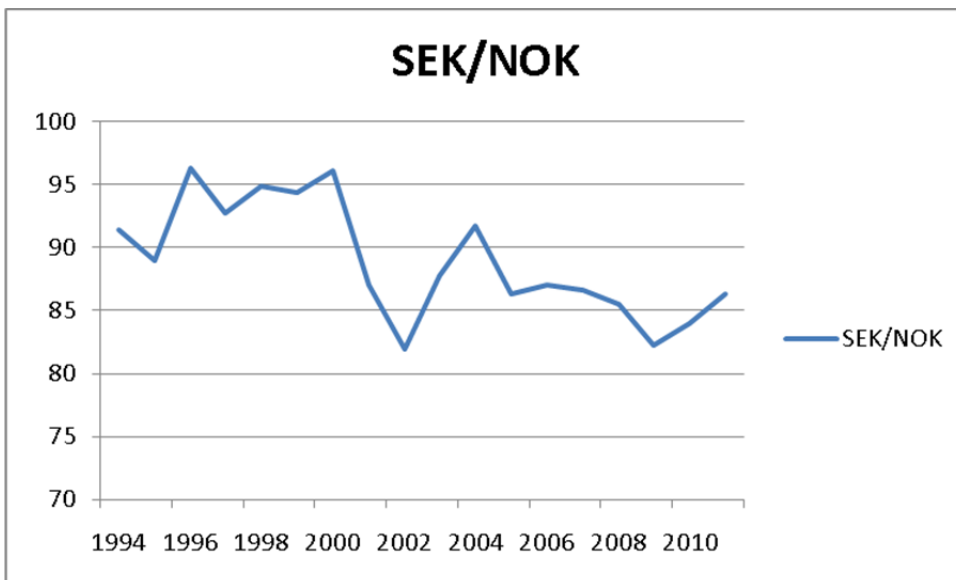
Sveriges medlemskap i EU gjør at de har større innslag av konkurranse fra aktører i andre EU-land i matmarkedet. Også EU har importvern som et sentralt virkemiddel i den felles europeiske landbrukspolitikken. Tollsatsene er dog betydelig under de norske.

Det norske importvernet, som brukes som et virkemiddel for å sikre omsetning av norske landbruksvarer, kan således forklare en del av prisdifferansen på matvarer mellom Norge og Sverige.

6.2.1.4 Kronekurs

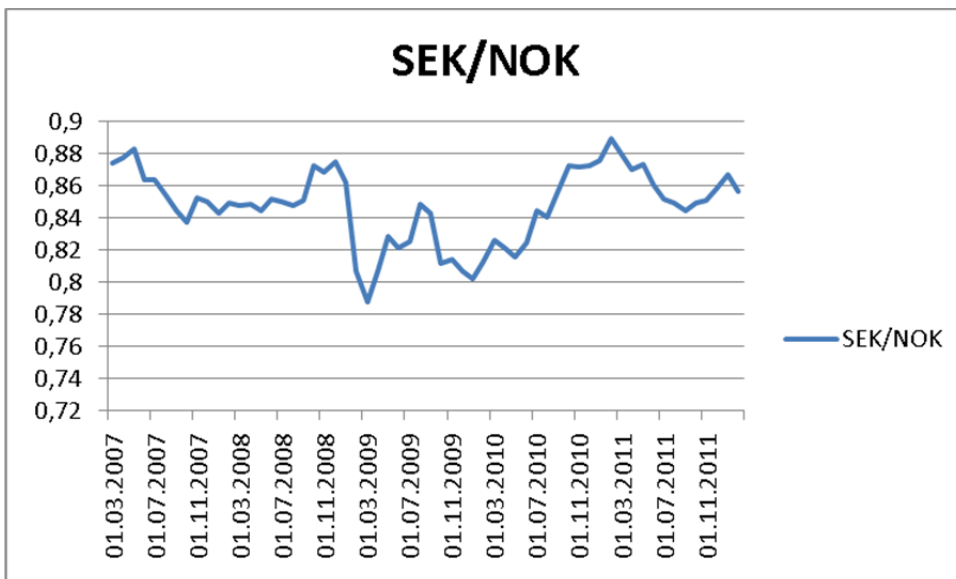
Særavgifter kan forklare mye av prisforskjellen på alkoholholdig drikke og tobakk. En annen forklaring på at prisene er høyere i Norge enn i Sverige er den styrkede norske kronen, som er en refleksjon av landets økonomiske tilstand. Endringer i valutakursen slår direkte ut på den relative prisforskjellen mellom land. Om kronekursen i Norge styrker seg 10 % mot den svenske vil de relative prisene endre seg like mye. Over tid vil imidlertid prisene justere seg i forhold til valutaendringen. Importvarer justerer seg raskt, mens egenproduserte varer får et varig endret kostnadsnivå i forhold til utlandet når valutaen endrer verdi (om verdiendringen er varig). Ser vi på den svenske kronen i forhold til den norske i et 15-års perspektiv, ser vi at den svenske kronen på 2000-tallet har ligget rundt 85 % av den norske. Fra 1995 til 2000 lå den på rundt 95 %. Endringer i kronekurs er altså en årsak til de divergerende prisene mellom Sverige og Norge i andre halvdel av 1990-tallet. Og den styrkede norske kronen er trolig en del av forklaringen på hvorfor grensehandelen har holdt seg på et høyt nivå på 2000-tallet¹¹.

¹¹ Den gangen grensehandelen gikk motsatt vei var styrkeforholdet mellom valutaene motsatt. For å få 100 svenske kroner måtte nordmenn i 1970 betale nærmere 138 norske kroner. I dag betaler vi godt under 90 norske kroner.

Figur 6.7 Utvikling SEK/NOK 1994–2010

Men kan kronkursen forklare økningen i grensehandel som vi har sett i de senere år? Figuren under viser utviklingen i kronkurs fra 2007 til 2011 i større detalj.

Figur 6.8 Utvikling SEK/NOK 2007–2011

Kilde: OANDA Forex Trading (www.oanda.com)

Kronkursen er ikke betydelig forandret hvis vi sammenligner 2007 med 2011. Det var en kraftig reduksjon i kursen på SEK i forhold til NOK i begynnelsen av 2009. Denne perioden sammenfaller med økt grensehandel. I løpet av 2010 har svenske kroner styrket seg i forhold til norske kroner, mens den gikk litt tilbake i 2011.

Grensehandelen gikk også mye opp fra 2010 til 2011, og i denne perioden styrket den svenske kronen seg i forhold til den norske. Det er altså lite som tyder på at økningen i grensehandel de senere år skyldes en styrket norsk krone. Andre forklaringer enn kronkursen er viktige.

At det ikke er svingningene i kronekursen som forklarer de senere års økning i grensehandel, er et syn som deles av HUI Research som står bak grensehandelsundersøkelsen i 2012: «Nyckeln till framgång är norrmännen som står för majoriteten av gränshandeln. Prisskillnaden är så stor att svängningar i valutakursen inte påverkar viljan att besöka lågprislandet Sverige» (HUI 2012). Selv om valutaendringer endrer det relative prisnivået, så mener man at endringene, som tross alt ikke er dramatiske, ikke påvirker grensehandelen fordi prisforskjellene allerede er såpass store.

6.2.2 Påvirkning fra konjunktorendringer?

I årene 2007 og 2008 opplevde verden en krise i finansmarkedene. Samtidig var det sterk oppgang i prisene på landbruksråvarer som følge av svikt i avlinger flere steder. På grunn av Norges noe spesielle økonomi som stor oljeeksportør ble ikke norsk næringsliv veldig hardt rammet av finanskrisen, ettersom prisen på olje og andre råvarer som fisk, ikke sank så mye. Heller ikke stigende råvarepriser på landbruksvarer gjorde særlig utslag på norsk økonomi og norske forbrukere, på grunn av importvernet som skjermer det innenlandske markedet mot de internasjonale matmarkedene. Tollsatsene kan justeres etter den innenlandske markedssituasjonen. Sverige opplevde både etter-spørselssvikt på sine eksportvarer, og høyere matpriser som følge av finanskrisen og avlingssvikt internasjonalt. Vi ser av tabell T.10 at de svenske prisene på mat nærmet seg gjennomsnittsprisene i EU i årene 2007–2009. Om en ser på alle EU-land var det en utjevning i perioden. Prisene steg mer i land som hadde lavere priser i utgangspunktet. Prisene i Norge nærmet seg også gjennomsnittsprisene, men ikke like mye som de svenske. Prisforskjellen ble derved større mellom de to land i disse årene.

Selv om ikke finanskrisen gjorde seg sterkt gjeldende i Norge, endret den noe i nordmenns handlevaner. En undersøkelse av husholdningenes tidlige reaksjon på finanskrisen, gjort av SIFO i 2008, viste at 11 % av husholdningene sparte inn på mat, mens 22 % sparte inn på oppussing (Poppe 2008). Ifølge Handelsbladet FK økte omsetningen av butikkenes egne merkevarer mye i 2008. Disse varene er som regel billigere enn andre varer (Handelsbladet FK, 2009). Dette kan ha vært en effekt av dårligere økonomi, eller en mer psykologisk effekt av å spare i krisetider. Men salget av merkevarer kan også ha økt fordi de promoteres sterkt av butikkjedene.

Grensehandelen økte i kriseårene. Det kan skyldes både at prisforskjellene ble større, delvis fordi den norske kronen styrket seg i verdi, og en generelt økt tendens til å spare i krisetider.

Vi har her listet en del forhold som har betydning for prisforskjellen mellom Norge og Sverige. Dette er forhold som er en følge av norske politiske beslutninger, delvis med unntak av kronekursen og konjunktorendringer som påvirkes både av norske og utenlandske forhold. En annen faktor som vi skal se nærmere på under er utviklingen i grensehandelsområdene i Sverige. Er det forhold der som trekker nordmenn over grensen for å handle?

6.2.3 Attraktive kjøpesentre i Sverige

I Bygdeforsks spørreundersøkelse med grensehandlere kom det fram at foruten «lavere priser», var «hyggelig med en tur», «god tilgjengelighet/parkeringsmuligheter», «flere varer å velge mellom», «søndagsåpent» og «annerledes vareutvalg» regnet som viktige motivasjonsfaktorer (Storstad 2003). Dette antyder at de som drar på grensehandel ikke bare ønsker å spare penger, men også å dra på en hyggelig tur til et sted med god parkeringsmulighet og stort utvalg av varer. Den økte utbyggingen av kjøpesentre på svensk side indikerer at det blir stadig lettere å få dette ønsket oppfylt.

6.2.3.1 Norske utbyggere og bedret kommunikasjon

Kjøpesentrene langs norskegrensen retter seg først og fremst mot kunder fra Norge. De er delvis bygget med norske eiere. De samme eierkonstellasjonene har etablert butikker og/eller kjøpesentre på flere steder i Sverige. Olav Thon gruppen er den største eieren og driveren av kjøpesentre i Norge. Gruppen eier 23 kjøpesentre totalt, hvorav tre i Sverige, som alle ligger like over grensen, i Charlottenberg, Nordby og Töckfors. Disse tre kjøpesentrene hadde til sammen en omsetning på 6,1 milliarder kroner, og 10,5 millioner besøkende i 2011. De senere år har omsetningsveksten i disse tre sentrene vært på 35 % (2009), 15 % (2010) og 6 % (2011) (Årsberetning Thon Holding).

Maximat er en svensk dagligvarekjede som finnes i alle Thon gruppens kjøpesentre og har i tillegg en frittstående butikk på Svinesund. Kjeden har ikke butikker annet enn langs norskegrensen. Vareutvalget og servicen er rettet mot nordmenn.

Sentrene og butikkene gjør seg naturlig nok attraktive for å trekke kunder. Kjøpesentrene fylles med et spekter av butikker, restauranter, kafeer og andre opplevelser. Det er forholdsvis langt å reise for å handle på en del av sentrene i Sverige og, som Bygdeforsks undersøkelse viste, reiser man for mer enn kun handel. Opplevelsen med å reise til et annet land og få nye erfaringer er faktorer som trekker folk over grensen. Handel/innkjøp omtales ofte som «shopping». Det begrepet inneholder mer enn bare å kjøpe inn det nødvendige.

Tilgjengelighet, kommunikasjon og reisetid er faktorer som trolig påvirker grensehandelen. E6 mellom Oslo og Göteborg har stadig blitt utbedret i de senere år blant annet med ny bro over Svinesund i 2005. Det går buss fra Oslo med endeholdeplass ved kjøpesenteret i Töckfors to ganger om dagen. Og det er gratisbuss fra kaien i Strømstad, hvor fergen fra Sandefjord legger til, til Nordby kjøpesenter (sommeren 2012). Veiene er bedre, det er satt inn nye og større ferger, og reisetiden blir stadig mindre. Bedret kommunikasjon, sammen med at det bygges nye kjøpesentre med god parkering og gode fasiliteter, har gjort grensehandelen mer tilgjengelig for flere.

6.2.3.2 Utvikling i grenshandelsområder i Sverige

Nordmennenes grensehandel er betydningsfull for Sveriges økonomi, i det den skaper arbeidsplasser og skaffer et marked for svenske produkter. Strømstad er den kommunen som har klart mest grensehandelstrafikk, med kjøpesentrene Nordby, Svinesund og Strømstad by. Ifølge undersøkelsen til HUI i 2011 dro 3,5 millioner turister fra nordiske land til området, som altså er Sveriges mest besøkte. Stockholm hadde bare 2,6 millioner nordiske besøkende (HUI 2012). Strømstad-regionen er også en av de svenske regionene med sterkest økonomisk vekst, sammen med en annen grenseregion, Haparanda. Strømstad har faktisk hatt den høyeste prosentvise veksten i lønn og sysselsetting i perioden 1997–2007 (Tilväxtverket, 2010).

I de senere år har det pågått mye utbygging av nye kvadratmeter med kjøpesenter, særlig i de sørlige strøk. Kartet i figur 7.9 og tabell 7.1 gir en oversikt over utbygging som er foretatt, som er planlagt, reguleringsplaner som er vedtatt, samt reguleringsplaner som er ute til høring. Opplysningene er hentet fra kommunalt ansatte i de respektive kommuner i Sverige, samt de to største norske utbyggerne, Thon og Conceptor.

Tabell 6.1 Oversikt utbygging kjøpesentre Sverige, kvadratmeter

	Utbygging 2004–2012	Planlagt utbygging	Vedtatt reguleringsplan	Regulerings- plan til høring	Sum
Svinesund	85000	10000		100000	210000
Strömstad		5000	20000		25000
Skee/Bastekärr			80000		80000
Gralös			25000		25000
Charlottenberg	37000				37000
Charlottenberg retail park		20000			20000
Töcksfors	21000	12000			33000
Töcksfors handelspark	22000	38000			60000
Åre	4000	4500			8500
Til sammen	169000	79500	125000	100000	473500

Kilde: Svenske kommunerepresentanter, Thon Holding og Conceptor

I området ved Svinesund er det i dag utbygget ca. 120 000 kvm handelsareal. Nordby kjøpesenter bygget ut i både 2004, 2007, 2009 og 2012 og planlegger utbygging av 10 000 kvm som skal romme Nordens største dagligvareforretning. Det åpnes også et nytt systembolag utenfor kjøpesentrene. Dette er på 1400 kvm (som er 200 kvm større enn det største Vinmonopolutsalget i Norge) og blir Sveriges femte største, det til tross for at Strömstad er en liten kommune. I tillegg er en reguleringsplan for området ute til høring per juli 2012, som legger opp til utbygging av enda 100 000 kvm i løpet av en 20-års periode: 30.000 kvm på Svinesund, 20 000 kvm rundt gamle Nordby skole og 50 000 kvm ved kjøpesenteret på Nordby.

For Strömstad sentrum er det vedtatt en reguleringsplan for utbygging av 25 000 kvm handelsareal, av dette er 5000 påbegynt. For Strömstad blir dette nokså omfattende, ettersom den største butikken i sentrum per i dag ikke er større enn 3000 kvm, ellers er det bare småbutikker. Videre er det vedtatt en plan i tettstedet Skee i Strömstad, her har den norske investoren Conceptor planlagt utbygging av 60.000 kvm. Det er også vedtatt en plan for utbygging av Gralös. Per i dag er det ingen handelsvirksomhet av betydning på disse stedene. Utbyggingsprosjektene er nokså likt fordelt på norske og svenske interessenter, ettersom prosjekteierskap skifter ofte er det vanskelig å ha fullt overblikk¹².

Videre lenger nord har også Töcksfors i Årjang kommune og Charlottenberg i Eda kommune mye besøk av norske grensehandlere. Også her har det vært utbygging av handelsareal, og det planlegges mer. I Töcksfors ble det bygget nytt kjøpesenter i 2005 av Olav Thon-gruppen, dette er planlagt utvidet. Videre ble åpnet en ny handelspark i 2011, denne er planlagt utvidet til totalt 60.000 kvm. Dette prosjektet er det det norske Eiendom som står bak. I Charlottenberg åpnet Olav Thon gruppen nytt kjøpesenter i 2006, som ble utvidet i 2007, og som er planlagt utvidet til totalt 37 000 kvm. Samtidig planlegger Conceptor Eiendom en retail park i samme område.

Andre viktige grensehandelsområder er Åre, hvor man i 2008 åpnet et nytt kjøpesenter, «Nabocash». Det planlegges nå et nytt kjøpesenter på Storlien i Åre kommune. Opprinnelig var det planlagt utbygging av 21.000 kvm, men dette ble nedjustert.

Til sammen har det siden 2004 blitt bygget ut ca. 169 000 kvm handelsareal i grenseområdene. Det er påbegynt eller foreligger konkrete planer om utbygging av ytterligere 79 500 kvm. Videre foreligger det vedtatte reguleringsplaner i Strömstad for

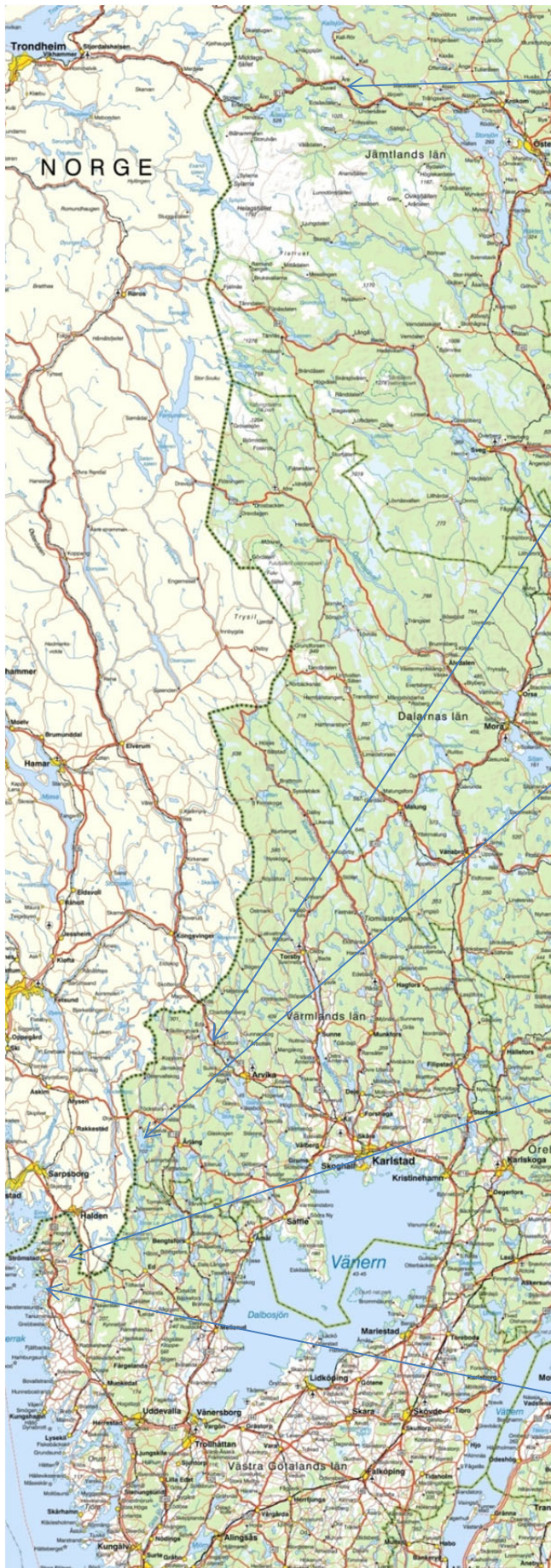
¹² Kilde: Strömstad kommun

utbygging av enda 65 000 kvm. Og til slutt, en reguleringsplan er nå ute til høring i Strømstad, som inneholder planer om utbygging av til sammen 100 000 kvm som handelsområde.

På svensk side bygges det altså ut i forbindelse med grensehandel. Ettersom grensehandlere oppgir at de tar turen for hyggen sin del, og at god tilkomst og parkeringsplasser er viktig, kan vi anta at dess mer det tilrettelegges for en lettvent handletur, dess mer attraktivt vil det bli å dra på grensehandel. Det virker derfor rimelig å tro at den økte utbyggingen også vil føre med seg mer grensehandel. Om grensehandelen i framtiden også i økende grad vil omfatte varige forbruksvarer, er et åpent spørsmål. Disse er ikke regnet som mye rimeligere enn norske varer, men på svensk side snakkes det om mulighetene innen økt grensehandel også med varige forbruksvarer:

«Något förvånande är att sällanköpsvaruhandeln i Strömstad är så liten som den är i förhållande till både resevolymen och i proportion till dagligvaruhandeln. Skulle man lyckas få norrmännen att intressera sig för sällanköpsvaruhandeln/utveckla sällanköpsvaruhandeln och om man får norrmännen att stanna lite längre i Strömstad så kan det finnas en stor utvecklingspotential för Strömstad».

HUI-rapport 2012

Åre:

Nytt kjøpesenter 2008: 4000 kvm .
Planlagt nytt kjøpesenter i Storlien:
4–5000 kvm

Charlottenberg:

Nytt kjøpesenter 2006. Utvidet 2007
med 3000 kvm. Utvidet 2012 med
6000 kvm til totalt 37.0000
Planlagt retail park på 20 000 kvm.

Töcksfors:

Nytt kjøpesenter 2005. Planlagt
utvidet med totalt 12.000 kvm til
totalt 33.000 kvm.
Ny handelspark åpnet mars 2012:
22 000 kvm. Planlagt utvidet til
60 000 kvm.

Svinesund/Nordby:

Dagens handelsareal: ca. 120 000
kvm. Nordby kjøpesenter bygget ut i
perioden 2004 til 2012 med 85 000
kvm. Planlagt utbygget med 10 000
kvm.
Ny reguleringsplan for utbygging av
nye 100 000 kvm er nå til høring.

Strömstad:

Pågår bygging av nytt kjøpesenter
5000 kvm. Vedtatt reguleringsplan
for nye 25 000 kvm til handels-
område.

Skee/Bastekärr:

Vedtatt reguleringsplan for 80 000
kvm handelsområde. I dette inngår
retail park på 60 000 kvm.

Gralös:

Vedtatt reguleringsplan for
utbygging av 25 000 kvm.

Figur 6.9 Kart med oversikt over utbygging i Sverige

6.3 Oppsummering årsaker til grensehandel

- I forhold til et europeisk gjennomsnitt ligger de norske prisene 50–60 % over de svenske i perioden 2002–2011.
- Forskjellene i priser på de mest typiske grensehandelsvarene har vært noenlunde lik i perioden 2002–2011. Divergerende prisutvikling kan således ikke forklare veksten i grensehandel i de seneste år.
- Norge har de høyeste særavgiftene på alkohol og tobakk i Europa.
- I Sverige er avgiftsnivået på snus, øl og vin 35 % av hva det er i Norge, avgiftsnivået på sigaretter og sterkøl er omtrent halvparten av de norske, og på brennevin 63 %.
- Importvern på landbruksprodukter er en del av årsaken til at prisene i Norge er høyere enn i Sverige.
- Endringer i kronekursen på 2000-tallet kan ikke forklare den markante økningen i grensehandel.
- Finanskrisen i 2008 kan ha ført til økning i grensehandelen.
- Tilgjengeligheten til grensehandel har økt i de senere år, hovedsakelig fordi veier har blitt forbedret.
- Siden 2004 har det blitt betydelig bygget ut med kjøpesenterareal på svensk side (169 000 kvm), og denne utbyggingen ser ut til å fortsette i samme tempo.
- Oslo og Akershus, Hedmark og Oppland og Sør-Østlandet (eksklusiv Agder) står for 81 % av grensehandelen.
- Grensehandlerne skiller seg i liten grad ut fra den øvrige befolkningen. Pris er den viktigste driveren, dernest følger: hyggelig med tur, tilgjengelighet, utvalg og kvalitet.

7 Forventet utvikling, vurdering av tiltak

7.1 Forventet utvikling

Norge er det land i Europa hvor folk grensehandler mest, noe som har flere forklaringer. Norge har i utgangspunktet et høyt lønns- og kostnadsnivå, i tillegg til at vi har toll på import av mange matvarer, og alkohol og tobakksavgifter som er blant de høyeste i Europa. Dette skaper prisforskjeller med nabolandene, spesielt for enkelte varer. Ettersom vi også har en langstrakt grense mot Sverige, og en stor andel av befolkningen boende relativt nær grensen, er det ikke overraskende at mange drar på grensehandel.

Det spesielle som har skjedd i de senere år, er at det har vært en betydelig økning i grensehandelen. Siden SSBs startet å samle inn statistikk over grensehandel i 2004 har nordmenns totale grensehandlebeløp økt med 30 % og antall handledurer med 7 %. Disse tallene samsvarer med utviklingen i omsetningstall fra Systembolagets butikker ved grensen til Norge. Økningen har vært til dels kraftig enkelte år, spesielt fra 2008 til 2009. Siden 2008 har antall grensehandleturer økt med 21 %.

I denne perioden har det vært en varierende kronekurs, det har vært konjunktur- endringer, og priser har endret seg i forskjellige retninger. Det er altså vanskelig å forklare den betydelige økningen i grensehandel med at det har blitt tilsvarende økonomisk mer gunstig å handle i Sverige i denne perioden. Den største endringen vi ser i denne perioden, er at det har blitt enklere å dra på grensehandel, både fordi vei- forbindelser har blitt bedre, og fordi flere og større kjøpesentre har blitt bygget. Det kan dermed se ut til at dette er den viktigste faktoren for å forklare de senere års utvikling.

Hva kan vi så forvente at vil skje i tiden framover? Økt vekst i grensehandel ser ut til å være det som forventes av handelsstanden, som planlegger mer utbygging på svensk side. Flere grensehandlere vil imøtekommes med økt tilbud om kjøpesentre, parkerings- plasser, handletilbud osv. Ettersom mange grensehandlere oppgir at turen i seg selv er et mål med grenshandelen, særlig de som bor lenger inne i landet, er det ikke usannsynlig at et bedre tilbud av kjøpesentre på svensk side vil lokke til seg enda flere nordmenn.

Men attraktive kjøpesentre er ikke det eneste som får nordmenn til å tilbakelegge store distanser for å handle dagligvarer. Vi vet at lavere priser i Sverige på en del varer er en viktig drivkraft for grensehandlere. I en situasjon der prisene i Norge er noenlunde de samme som de er i dag, kan vi forvente at de kurvene som nå har pekt oppover i noen år, vil fortsette med det enda en stund. Skulle vi derimot oppleve en ytterligere økning i prisnivået på norske varer i forhold til svenske, kan dette føre til enda sterkere økning i grensehandelen, og sannsynligvis også smugling, med de konsekvenser det får for norsk sysselsetting, klimautslipp og statlige inntekter fra avgifter. Likeledes vil en eventuell redusert prisforskjell mellom norske og svenske varer gjøre grensehandel mindre økonomisk interessant, og derved bremse den utviklingen vi ser i dag.

7.2 Vurdering av tiltak

Når det gjelder tiltak for å snu denne utviklingen, kan man ta utgangspunkt i de forholdene som gjør det attraktivt å handle i Sverige. Vi mener at det bør foretas mer grundige undersøkelser før eventuelle tiltak igangsettes, men vi tillater oss å komme med noen refleksjoner ut fra det vi vet i dag.

Ettersom en del av drivkraften bak grensehandelen ser ut til å være attraktive kjøpesentre på svensk side, kan det være aktuelt å vurdere hva man kan gjøre for å skape tilsvarende positive handleopplevelser på norsk side. En annen mulighet er å redusere kvotene for innførsel av alkohol ytterligere. Men vi tror at et slikt tiltak alene vil bli upopulært og vanskelig å få politisk gjennomslag for, i tillegg til at det kan føre til økt smugling.

Det mest nærliggende tiltaket er å ta utgangspunkt i det høye prisnivået i Norge. Et viktig moment i en prosess for å finne mulige tiltak ville være å tydeligere identifisere hvilke produkter som er de viktigste driverne for grensehandel. Undersøkelser referert til i denne rapporten tyder på at dette i stor grad er alkohol, tobakk og kjøtt. Det kunne vært interessant å finne ut hvor prissensitiv grensehandelen er, og anslå i hvilken grad reduserte norske priser på de typiske grensehandelsvarene vil gjøre det mindre attraktivt å dra på grensehandel.

For å redusere prisnivået i Norge, er det mest nærliggende tiltaket å redusere avgiftene i Norge. I Danmark ble dette gjort i forbindelse med at det ble åpnet for fri innførsel av tidligere kvotebelagte varer i 2004. Man ønsket da å hindre økt grensehandel som en følge av dette. Avgiftsreduksjonen fikk den ønskede virkning, i det grensehandelen med Tyskland gikk ned fra 9,8 mrd i 2003 til 9,3 mrd i 2004 (Skatteministeriet i Danmark 2004).

Norge har et høyt avgiftsnivå på alkohol og tobakk sammenlignet med andre land. Dette tilsier at det kan eksistere et politisk handlingsrom for å bruke reduserte avgifter som virkemiddel mot grensehandel. Men skal man gjennomføre en slik politikk vil det få andre konsekvenser ut over det å bremse grensehandelen. Dette gjelder kanskje særlig alkohol og tobakk, som er avgiftsbelagt av helsemessige årsaker. Det er derfor anbefalt først å foreta en grundig utredning av mulige konsekvenser av en slik politikk, og debattere hva som er ønskelig. I en slik debatt vil det kanskje også komme tydeligere fram hva som er de faktiske kostnadene av grensehandelen, noe som igjen kan ha en effekt på folks holdninger til dette fenomenet.

8 Konklusjon

I dette notatet har vi undersøkt grensehandel fra Norge. Vi har sett på omfang og utvikling, produktsammensetting, smugling, konsekvenser for sysselsetting og avgiftstap, årsaker og forventet utvikling. Etter hvert kapittel er det listet en oppsummering av hovedfunn.

Grensehandelen er handel på dagsreiser til utlandet og er regulert gjennom reisegodsforskriften for opphold i utlandet under 24 timer. Nesten all grensehandel fra Norge foregår i Sverige og er et resultat av ulikt vareutvalg og ulike priser.

Vi har undersøkt grensehandelen fra 2004–2011 og den har vært jevnt økende i hele perioden. På 2000-tallet har prisene i Sverige på typiske grensehandelsprodukter som kjøtt, alkohol og tobakk ligget betydelig under de norske. Prisene har beveget seg noe ulikt i perioden 2002–2011, men disse små prisendringene kan ikke forklare økningen i handelen. Den faktoren som vi finner best kan forklare den stadig økende handelen er bedret tilgjengelighet. Forbindelsene til Sverige er blitt bedre med utbedrede veier, bedre båter og tilrettelagte bussruter. Det blir også bygget stadig nye, større og bedre kjøpesentre og systembolag tett opp mot grensen til Norge.

I undersøkelser av reisende identifiseres lavere priser som hovedårsak for grensehandel. Men også faktorer som hyggelig med tur og annerledes vareutvalg er motivasjon for å legge handleturen til Sverige. Vår konklusjon er at varig prisforskjell med lavere priser i Sverige, bedret kommunikasjon og tilgjengelighet og nye, attraktive kjøpesentre er de viktigste forklaringsfaktorene for den økende grensehandelen.

Så langt vi kan se ser denne situasjonen ut til å vedvare, noe også utbyggerne av kjøpesentre regner med, ettersom det planlegges utbygginger på svensk side som fordrer en økning i kundegrunnlaget.

Dersom det er politisk vilje til å snu trenden med økt grensehandel, er det forskjellige tiltak som kan iverksettes. Det er sannsynlig at det å redusere gapet i priser mellom Norge og Sverige vil kunne ha en effekt. En mulighet er da å redusere nivået på særavgifter i Norge, men dette er et tiltak som bør utredes og debatteres nøye i forkant.

Referanseliste

- HUI Research (2012): Nordisk gränshandel och turism 2011. www.hui.se.
- Karlsson T. og Österberg, E. (2009): Alcohol affordability and cross-border trade in alcohol. National Institute for Health and Welfare (THL), Helsinki, Finland. A Swedish National Institute of Public Health report: 2009:06.
- KRIPOS: «Den organiserte kriminaliteten i Norge – trender og utfordringer i 2011–2012» https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/kripos/Vedlegg_1581.pdf.
- Lavik, R og Nordlund S. (2009): Norway at the border of EU -cross-border shopping and its implications. Nordic Studies on Alcohol and drugs. Vol. 26. s. 205–231.
- Lund, Karl Erik (2004): Omfanget av grensehandel, taxfreeimport og smugling av tobakk til Norge. Tidsskrift for den norske legeforening nr. 1, 124:35–38.
- NL (Norsk Landbrukssamvirke) (2007): "Mat og måltider". En tilstandsrapport fra Norsk Landbrukssamvirke om mat og måltider i forbruker-Norge.
- NOU (Norges Offentlige Utredninger) (2003):17: Særavgifter og grensehandel, Rapport fra Grensehandelsutvalget. NOU 2003:17.
- Pettersen, Ivar (2012) Sysselsettingseffekter av grensehandel. Artikkel. NILF 2012. www.nilf.no/publikasjoner/artikler/2012/sysselsettingseffekter_av_grensehandel.
- Poppe, C (2008): Husholdningenes tidlige reaksjon på finanskrisen. Prosjektnotat nr. 4
- SIRUS (2012): Avgiftsfritt salg på flyplasser og ferger i utenlandstrafikk. Nettrapport. <http://www.sirus.no/Avgiftsfritt+salg+p%C3%A5+flyplasser+og+ferger+i+utenlandstrafikk.d25-SMRrK0L.ips>.
- Skatteministeriet i Danmark (2004): Rapport om grænsehandel 2004. <http://www.skm.dk/publikationer/udgivelser/rapportomgraensehandel2004/?nav=crumbs>.
- SSB (2012): Grensehandelundersøkelsen – kvartalsvis utvalgsundersøkelse publisert i SSBs statistikkdatabase. ssb.no
- Storstad, O. (2003): Grensehandel – forbrukerfest eller politisk protest? Rapport 3/03 Bygdeforskning http://www.bygdeforskning.no/dynamisk/Publikasjoner_PDF/RAPPORT%2003.03.pdf.
- Systembolaget (2012): www.systembolaget.se.
- Tilväxtverket (2010): Så växer Sverige och dess regioner – fakta og statistikk, faktafolder.
- Tollvesenet (2005): KOMMENTAR TIL TOLLTARIFFENS INNLEDENDE BESTEMMELSER § 11, www.toll.no/upload/dokumenter/TMS/ttib%2011-juli%202005.pdf.

Tillegg

Tabell T.1 Handlebeløp grensehandel, i 1000 kroner

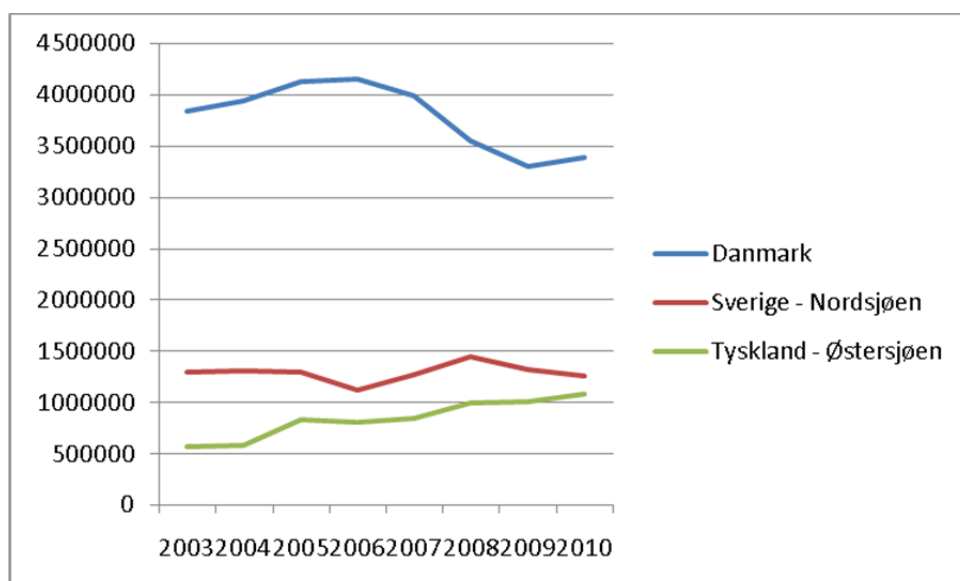
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Alle husholdninger	8804	8726	8771	9184	8934	10332	10525	11476
Oslo og Akershus	2509	2540	2614	2493	2424	3249	3028	3591
Hedmark og Oppland	833	936	1009	1214	1068	1067	1234	1242
Sør-Østlandet	3526	3355	3364	3727	3852	3806	4181	4478
Agder/Rogaland og Vestlandet	478	654	572	592	527	863	550	547
Trøndelag	615	353	468	468	226	645	746	937
Nord-Norge	842	887	744	690	836	703	785	681

Kilde: SSB

Tabell T.2 Handleturer grensehandel, i 1000 turer

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
I alt	6573	6648	6126	6255	5828	6237	6323	7069
Strömstad	3507	3123	2969	2919	2648	2973	3376	3517
Charlottenberg	690	923	950	940	1250	1047	1146	1162
Töckfors	235	346	401	650	463	620	536	639
Sverige ellers	1379	1400	1175	1157	923	1060	878	1158
Andre steder	761	856	631	589	544	537	386	593

Kilde: SSB

Figur T.1 Utvikling båttrafikk 2003–2010 (antall passasjerer)

Kilde: SIRUS

Tabell T.3 Kjøp av alkohol i Sverige, kilde SIRUS

Måletidspunkt	01.09.2007	01.03.2008	01.09.2008	01.03.2009	01.09.2009
Gjennomsnittlig mengde kjøpt per utvalgsmedlem (varecentiliter)					
Øl kjøpt på handletur i Sverige	81,84	29,01	49,21	53,27	36,42
Vin kjøpt på handletur i Sverige	40,85	20,17	31,80	18,97	32,27
Brennevin kjøpt på handletur i Sverige	8,29	3,88	5,02	2,19	3,69
Øl kjøpt i taxfree	26,24	6,30	36,11	6,51	9,82
Vin kjøpt i taxfree	31,43	20,13	35,38	24,14	30,21
Brennevin kjøpt i taxfree	22,35	16,86	17,84	20,04	13,81

Tabell T.4 Salg (i 1000 liter) i Systembolagets butikker ved grensen til Norge

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Alkoholfri	33	37	41	49	62	73
Cider & Blanddrycker	972	960	984	1074	1109	1119
Sprit	1429	1451	1423	1602	1619	1582
Vin	8971	9399	9728	11420	11925	12102
Øl	12122	12982	13486	15123	15432	15709
Ren alkohol	2391	2506	2563	2941	3024	3044

Kilde: Systembolaget

Tabell T.5 Opprinnelsesland sigaretter i Norge 1990–2011

Andel av siste døgns sigarettforbruk blant dagligrøykere som er kjøpt i Norge, med 95 % konfidensintervall (KI), og i utlandet, 1990–2011

	Norge	KI	Sverige	Danmark	Utlandet ellers	Taxfree	Andre steder	Sum (N)
1990	91	89–93	3			6	1	101 (756)
1991	89	87–91	4			8	0	101 (776)
1992	87	84–90	4			8	1	100 (606)
1993	88	85–91	4			8	0	100 (588)
1994 ¹								
1995 ¹								
1996 ¹								
1997	85	82–88	4	5	7			101 (428)
1998	70	66–74	12	6	12			100 (416)
1999	74	69–79	11	5	10			100 (351)
2000	72	67–77	11	5	12			100 (333)
2001	73	69–77	16	6	6			101 (385)
2002	75	71–79	15	4	7			100 (398)
2003	68	63–73	16	5	11			100 (333)
2004	58	52–63	24	8	11			100 (325)
2005	66	60–72	21	2	8		0	97 (284)
2006	56	50–62	19	4	21		0	100 (267)
2007	69	63–75	13	3	14		1	100 (253)
2008	52	56–59	20	8	20		0	100 (212)
2009	62	56–68	17	3	18			100 (234)
2010	57		29	3	11			100 (196)
2011	68		16	1	14			100 (181)

¹Spørsmål ikke stilt

Utarbeidet av Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) med data fra Statistisk sentralbyrå (SSB)

Tabell T.6 Tax-free handel norske flyplasser 2010

	Tax-free handel på flyplasser	Innenlands omsetning i butikker, kiosker og på Vinmonopolet	Flyplasshandelens andel av innenlands omsetning (pst.)
Øl (1 000 liter)	2 106	175 000*	1
Svakvin (1 000 liter)	4 335	63 433	7
Hetvin (1 000 liter)	249	785	32
Sprit (1 000 liter)	3 420	12 601	27
Sigaretter (1 000 kg) ☒	293	2 307	13
Sigarer og sigarillos (1 000 kg) ☒	22	24	92
Tobakk (1 000 kg) #	172	912	19
Snus (1 000 kg) #	103	1 189	9

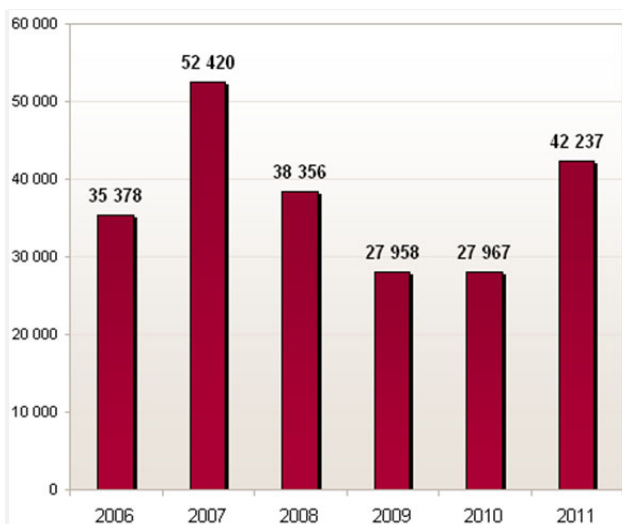
*Anslår at 75 % av alt innenlandsk ølsalg gikk gjennom ølbutikker og Vinmonopolet ☐ Regner at 1 sigarett veier 1 gram, og 1 sigar/sigarillos i gjennomsnitt 5 gram. # Anslag på bakgrunn av fordelingen av salget på rulletobakk og snus på de flyplasser som oppgir tall for rulletobakk og snus særskilt.

Kilde: SIRUS 2012

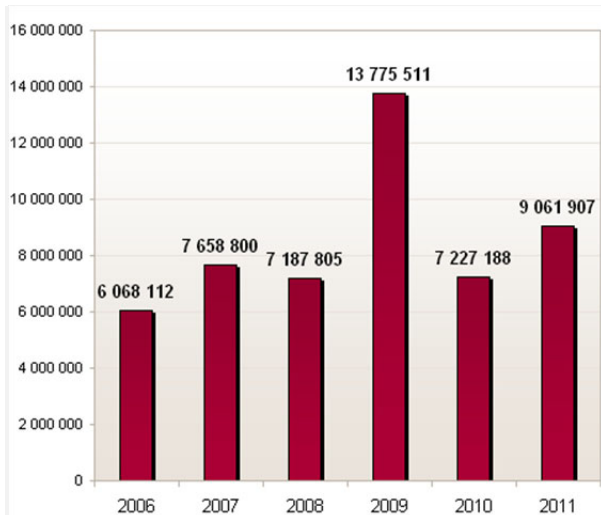
Tabell T.7 Avgiftstap som følge av grensehandel

	Salg SB norskegrensen, 1000 l	Andel norsk salg (63 %), 1000 l	Omregnet til verdi (i 1000 kr)	Samme fordeling brukt på SSB salg (MRD kr)	Tapt salg innenlands (MRD liter)	Tapt særavgift
Cider & Blanddrycker	1119	704.97	45298	0.029	0.0002	0.0088
Sprit	1582	996.66	162021	0.104	0.0001	0.1060
Vin	12102	7624.26	700548	0.448	0.0015	0.2560
Øl	15709	9896.67	359879	0.230	0.0086	0.1316
Sum	30512	19222.56	1267745	0.81	0.0123	0.5024

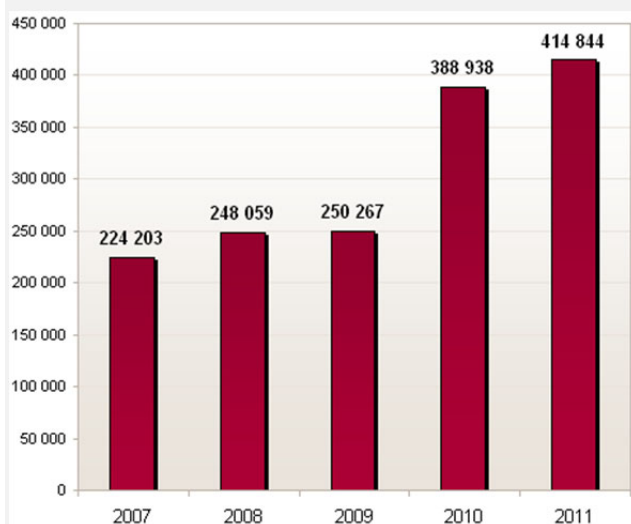
Note: Det er tatt utgangspunkt i følgende priser og alkoholprosjenter: 30 kroner for 0,275 liter cider/blandingsdrikk 4 %, 276 kroner for 1 liter sprit, 38 %, 117 kroner for 0,75 liter vin 12 %, 12 kroner for 0,33 liter øl 5 %. Tallene er basert på gjennomsnittstall fra Vinmonopolet.

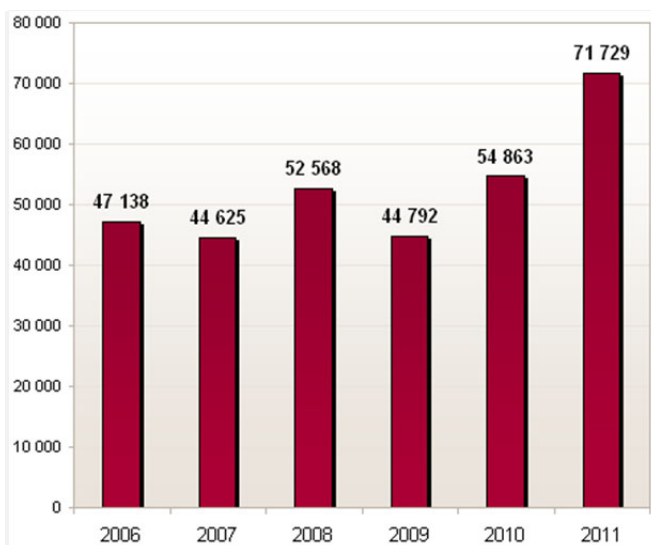
Beslaglagt mengde kjøtt gjort av Tollvesenet 2006 – 2011 (kilo).

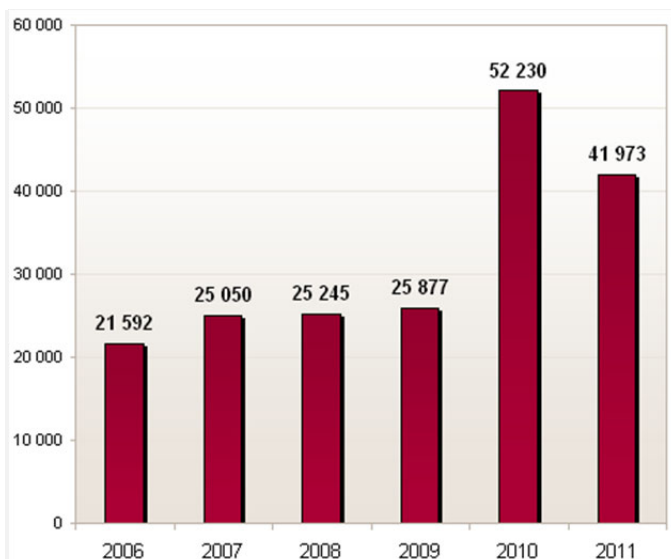
Antall sigaretter beslaglagt av Tollvesenet 2006 – 2011. (stk.)

Ølbeslag gjort av Tollvesenet 2006 – 2011 (liter)

Vinbeslag gjort av Tollvesenet 2006 – 2011 (liter)

Beslag av brennevin (23 %– 60 %), gjort av Tollvesenet 2006–2011 (liter).

Figur T.2 Beslag gjort av Tollvesenet 2006–2011

Tabell T.8 Reiseavstander for de som reiste med bil

	% av utvalg
Inntil 29 km	24
30–49	15
50–69	11
70–99	12
Over 100 km	38

Kilde: Stokstad 2003

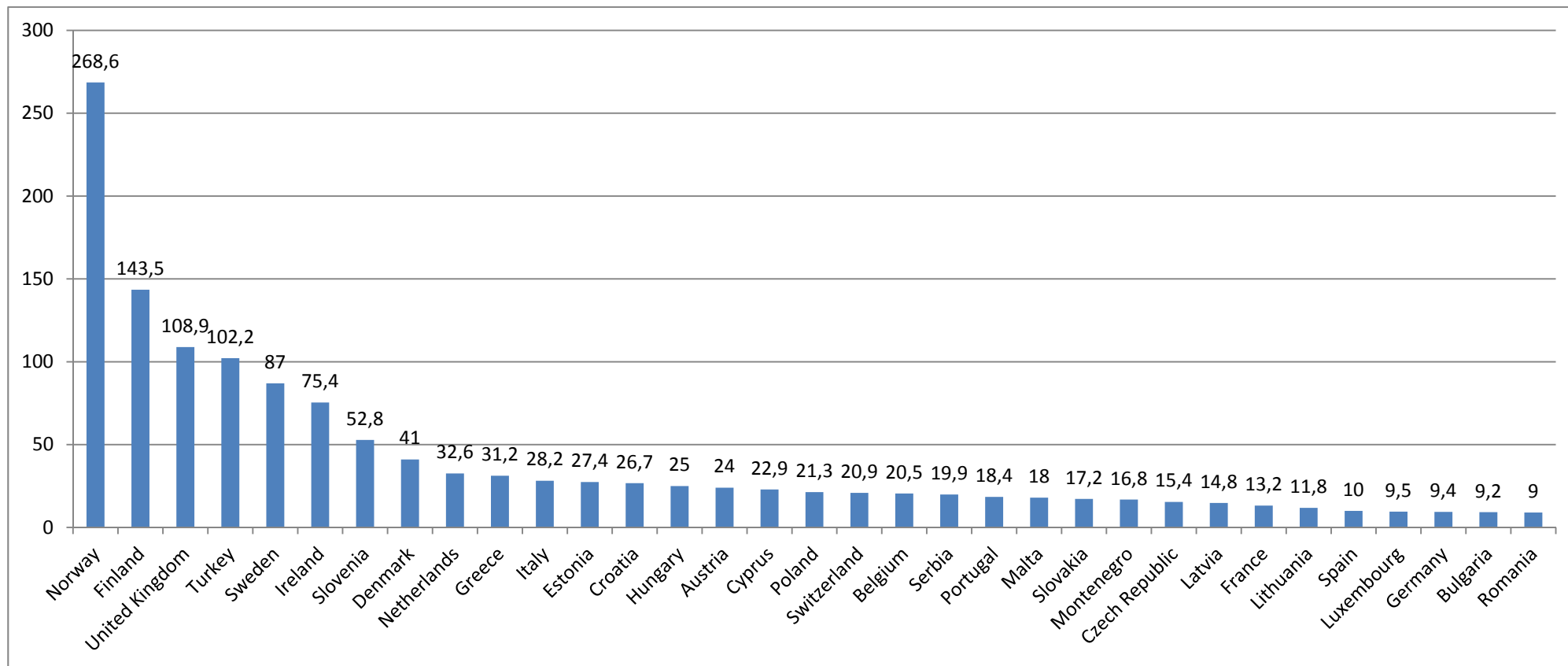
Gjennomsnittlig reiseavstand:

$$((15 \cdot 24) + (15 \cdot 40) + (11 \cdot 60) + (85 \cdot 12) + (150 \cdot 38)) / 100 = 83.4 \text{ km}$$

Tabell T.9 Antall personer i bil

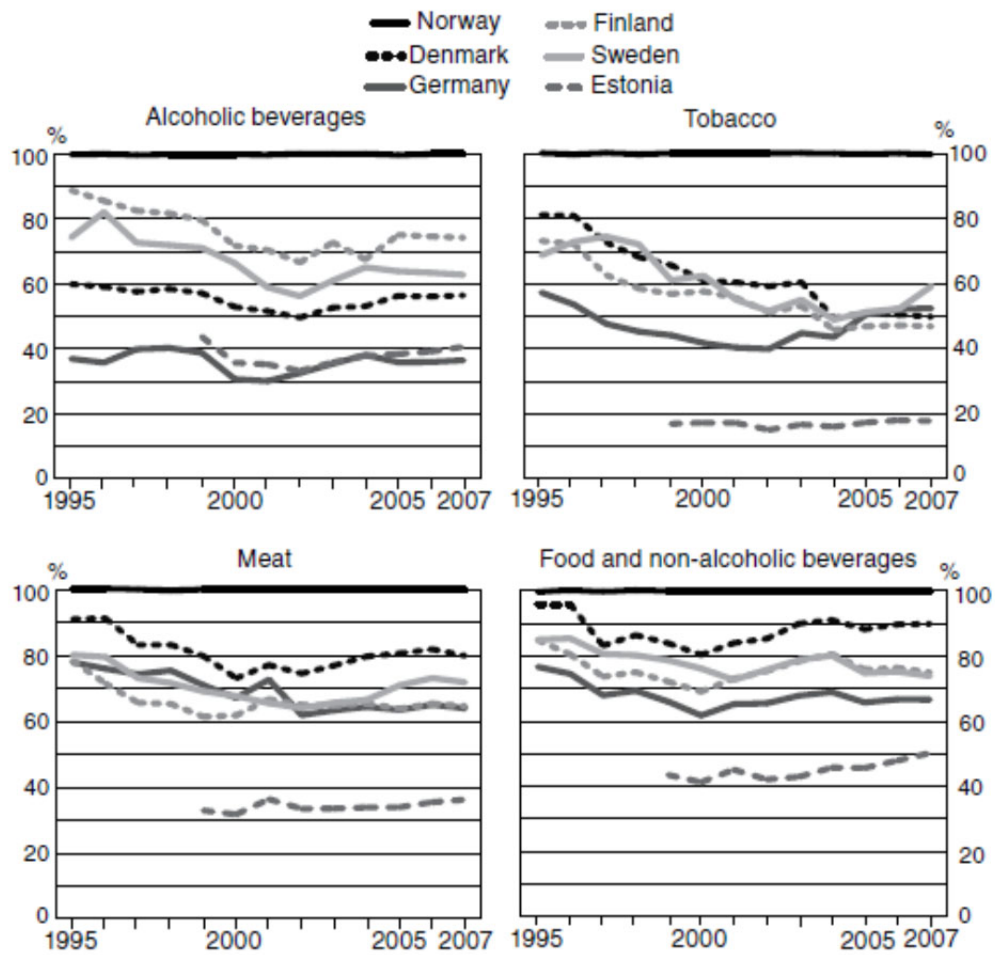
Antall personer i bilen	% av alle biler
1 person	12 %
2 personer	47 %
3 personer	18 %
4 personer	20 %
5 personer	3 %
N	331

Kilde: Stokstad 2003

Kilde: The Brewers of Europe April 2012

Figur T.3 Avgift på øl (12° Plato eller 4,8 vol%) i Norge sammenlignet med de andre landene i Europa (2011)

Source: Eurostat, ppp, price levels indices

Kilde: Lavik og Nordlund 2009

Figur T.4 Prisnivå Norge og naboland 1995–2007

Tabell T.10 Prisetutvikling på en del ulike varer i Norge og Sverige fra 2002–2011. 100 = gjennomsnittlig prisnivå i EU hvert år

År	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mat og ikke-alkoholholdig drikke										
Sverige	124,4	125,5	123,6	120,2	119,2	117,7	109,8	104,2	115,4	120
Norge	163,7	159,5	154,1	159,9	158,3	157,9	154,7	153,6	164,7	164,3
Kjøtt										
Sverige	125,6	127	124,4	132,2	127,9	126,4	115,3	107,5	119,1	123
Norge	196,1	193,6	186,6	186,2	180,9	182,3	172	161,9	171	164,2
Melk, ost og egg										
Sverige	110,7	114,6	113,9	105,3	104,8	102,8	92,7	89,7	101,1	107,8
Norge	146,4	142,6	138,2	156,3	160,9	163,1	157,9	168,4	186,8	187,7
Frukt, grønnsaker og poteter										
Sverige	131,4	129,1	128,6	123,5	122,8	120,7	121,8	118	128,9	130,9
Norge	153,7	149,8	145,2	143	143,7	137,7	152,9	152,7	158,9	159,1
Annen mat										
Sverige	133,5	134,4	132,6	116,7	117,8	118,1	100,4	95,1	106,1	109,7
Norge	161,4	154,8	150,2	167,7	163,9	163,7	159,9	156,8	166	160,8
Alkoholholdig drikke										
Sverige	149,3	152,2	151,1	145,4	143	140,1	147,5	137,4	149,9	156,6
Norge	265,9	249,4	232,2	226,1	225,6	224,3	234,4	233,4	250,4	265,8
Tobakk										
Sverige	130,9	130,2	123,5	121,1	120,9	135,3	144,7	130,3	137,1	140,1
Norge	253,7	236,6	252,6	235,4	231,4	227,9	232,5	220,7	235,6	246,9
Klær og fottøy										
Sverige	113,2	115,7	113,5	116,4	118,7	122,2	116,3	111,5	124,8	132,5
Norge	158,4	136,6	122,2	145,5	139,5	135,6	145,7	137,7	142,8	139,8

Kilde: Eurostat

Tabell T.11 Særavgifter alkohol, Norge

	vol.pst. alkohol		avgift
Brennevinbasert	over 0,7	per volum% og liter	6.72
Annen	over 0,7 t.o.m. 2,7	per liter	3.00
	over 2,7 t.o.m. 3,7	per liter	11.31
	over 3,7 t.o.m. 4,7	per liter	19.59
	over 4,7 t.o.m. 22	per volum% og liter	4.38
Etanol til teknisk bruk	Over 0,7		

Tabell T.12 Særavgifter alkohol, Sverige

	vol.pst. alkohol		skattesats
Øl	over 0,5 t.o.m. 2,8	per volum% og liter	0
	over 2.8	per volum% og liter	1.66
Vin og andre gjærede drikker enn vin og øl	Over 1.2 to.m. 2.25	per liter	0
	over 2.25 t.o.m. 4.5	per liter	7.58
	over 4.5 t.o.m. 7	per liter	11.2
	over 7 t.o.m. 8.5	per liter	15.4
	over 8.5 t.o.m. 15	per liter	21.58
	over 15 t.o.m. 18	per liter	45.17
Mellomklasseprodukter	over 1.2 to.m. 15	per liter	27.2
	over 15 t.o.m. 22	per liter	45.17
Etylalkohol	over 1.2	per liter ren alkohol	501.41

Tabell T.13 Særavgifter tobakk, Norge

Sigaretter	pr. stk.	2.31
Røktobakk	pr. gram	2.31
Snus	pr. gram	0.93
Sigarettpapir og hylse	pr. stk.	0.0351

Tabell T.14 Særavgifter tobakk, Sverige

Sigaretter	pr. stk. + 1 % x detaljhandelsprisen	1.4
Røktobakk	pr. kilo	1718
Snus	pr. kilo	382

Tabell T.15 Eksempler på avgiftsforskjeller

	Avgift Norge	Avgift Sverige (NOK)	Prosent forskjell
1 pk. sigaretter, 19 stk	44.6	23.2	52.1
1 pk. tobakk, 40 gr	92.4	58.7	63.6
1 pakke snus, 45 gram	41.9	14.7	35.1
1 sekspakke med øl (3 liter øl 4,8 %)	63.1	33.6	53.3
1 sekspakke med øl (3 liter øl 2.8 %)	33.9	11.9	35.1
70 cl vin (12%)	36.8	12.9	35.1
Kartong vin (3 liter, 12 %)	157.7	55.3	35.1
70 cl brennevin (40 %)	188.2	120.0	63.8

Tidligere utgitt i denne serien – 2011

- 2011–1 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge. Driftsgranskingene i jord- og skogbruk 2009 – Aktuelle artikler og tabellsamling 2005–2009. Øyvind Hansen, Ole Kristian Stornes, 81 s.
- 2011–2 Beregning av det norske kjøttforbruket. Mads Svennerud, Gro Steine, 18 s.
- 2011–3 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling 2000–2009. Torbjørn Haukås, Anastasia Olsen, 86 s.
- 2011–4 Økonomien i landbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 2000–2009. Tabellsamling 2005–2009. Kjell Staven, Otto Sjelmo, Knut Krokann, Helge Bonesmo, Svein Olav Holien, Siv Karin Paulsen Rye, Liv Grethe Berge Frislid, Inger Sofie Murvold Knutsen, 16 s.
- 2011–5 Melding om årsveksten 2010. Normalårsavlinger og registrerte avlinger. Ola Wågbo, Oddmund Hjukse 16 s.
- 2011–6 Gårdsbasert entreprenørskap : en kvalitativ studie av muligheter, motiver og ressurser for entreprenørskap i landbruket. Asbjørn Veidal, 55 s.
- 2011–7 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland 2009. Trendar og økonomisk utvikling 2000–2009. Tabellsamling 2005–2009. Lars Ragnar Solberg, Heidi Knutsen, Anastasia Olsen, 87 s.
- 2011–8 Regulering for organisering - markedsregulering i kjøttsektoren. Gro Steine, Arne Vasaasen, Anders Nordlund, Ivar Pettersen, 68 s.
- 2011–9 Økonomien i jordbruket på Østlandet. Utviklingstrekk 2005–2009. Tabellsamling 2005–2009. Terje Haug, 97 s.
- 2011–10 Konsekvenser i Rogaland av mulige endringer av gjødselvereforskrift. Heidi Knutsen, Aart van Zanten Magnussen, 57 s.
- 2011–11 Klimatiltak i landbruket – En gjennomgang av tiltak i Klimakur 2020. Ellen Henrikke Aalerud, Valborg Kvakkestad, 41 s.
- 2011–12 Vurdering av økonomi på utbyggingsbruk i mjølkeproduksjon i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane 2008. Lars Ragnar Solberg, Liv Grete Frislid, 48 s.
- 2011–13 Tid for satsing på landbruk i Afrika. Ellen Henrikke Aalerud, Anna Birgitte Milford, 29 s.
- 2011–14 «Føre var» i laksenæringen: Tid for kollektiv håndtering av underdekning av fiskeolje. Gro Steine, Ragnar Tveterås, Ivar Pettersen, 31 s.
- 2011–15 Rensekostnader ved innføring av miljøvennlige spredningsmetoder for husdyrgjødsel. Julie Nævik Hval, Knut Krokann, 30 s.
- 2011–16 Inntekt, sparing og investering i jordbruket. Agnar Hegrenes, 30 s.
- 2011–18 Verdiskaping i jordbruket i Aust- og Vest-Agder. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, 37 s.

Tidligere utgitt i denne serien – 2012

- 2012–1 Environmental and climate analysis for the Norwegian agriculture and food sector and assessment of actions. John Hille, Christian Solli, Karen Refsgaard, Knut Krokann, Helge Berglann, 153 s.
- 2012–2 Støtte til økologisk landbruk. Oddmund Hjukse, Ole Kristian Stornes, 42 s.
- 2012–3 Utbyggingsbruk i Hordaland. Torbjørn Haukås, 52 s.
- 2012–4 Innovasjon i landbruket. Trygve Kjøseth, Ivar Pettersen, 29 s.
- 2012–5 Hva skal det være: epler i løsvekt eller emballert? Butikkforsøk med norske, økologiske epler. Anna Birgitte Milford, 31 s.
- 2012–6 Handlingsrommet for konkurransedyktige verdikjeder for mat. Ellen Henrikke Aalerud, Julie Nåvik Hval, Ivar Pettersen, Johanne Kjuus, 99 s.
- 2012–7 Fleire dyr på sommerferie? Evaluering av beiteordningene. Agnar Hegrenes, Julie Nåvik Hval, Leif Jarle Asheim, Mads Svennerud, 102 s.
- 2012–8 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2010. Øyvind Hansen, 73 s.
- 2012–9 Økonomien i landbruket i Trøndelag i 2010. Utviklingstrekk 2001–2010. Tabellsamling 2006–2010. Inger Sofie Murvold Knutsen, Svein Olav Holien, Knut Krokann, Siv Karin Paulsen Rye og Kristin Stokke Folstad, 87 s.
- 2012–10 Økonomien i jordbruket på Østlandet. Utviklingstrekk 2006–2010. Tabellsamling 2006–2010. Terje Haug, 87 s.
- 2012–11 Betalingsvillighet for landbrukets produksjon av kollektive goder. En litteraturgjennomgang. Arild Spissøy, Anna Birgitte Milford, Sjur Spildo Prestegard, 36 s.
- 2012–12 Melding om årsveksten 2011. Normalårsavlinger og registrerte avlinger. Ola Wågbo, Oddmund Hjukse, 18 s.
- 2012–13 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling 2001–2010. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås og Anastasia Olsen, 72 s.
- 2012–14 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland. Trendar og økonomisk utvikling 2001–2010. Tabellsamling 2006–2010. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, Anastasia Olsen, 78 s.
- 2012–15 Økologisk frukt og bær i Norge. Hvor mye produseres og hvordan omsettes det?, av Anna Birgitte Milford, 33 s.
- 2012–16 Utbyggingsbruk i Hordaland – del 2, av Torbjørn Haukås, 40 s.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	22 36 72 40
	Telefaks:	55 57 24 96
	E-post:	postmottak-Bergen@nilf.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak-Trondheim@nilf.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	75 53 15 40
	Telefaks:	75 53 15 49
	E-post:	postmottak-Bodo@nilf.no

ISBN 978-82-7077-836-2
ISSN 0805-9691

